

పాదుకాపట్టాభిషేకము,

929 4 అంకముల నాటకము

(గంభీర)

ద్యౌత్యరాజు సీతారామరాజు

ఇందలిసాంస్కృతిక కంద్రీకీభరంగారిచే

రచియింపఁబడినది,

కృతకటక ర్త:

కందుల గోవిందం

జనరల్ బుక్స్ డిప్,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

అవసరము 1000

కాకినాడ:

స్కేప్ అండ్ కంపెనీ,

కె నువ్వారాయుడుబ్రదర్స్ వారివలన ముద్రింపఁబడియె.

1928.

కాపీ రైట్ రిజర్వ్

[కల రు 0.12-0.]

పాండువవిజయము.

[గ్రంథకర్తలు:—రామనారాయణ కవులు.]

ఇందుభీష్ముని పదిదినములు యఖండసంగ్రామము, భీష్మునిపైకి కృష్ణుడు చక్రధారియైవెడలుట, భీష్మస్తవము, శిఖండినడ్డము పెట్టుకొని: భీష్ముని పార్థుడంపశయ్యాగతుంజేయుట, అర్జునుడు పాతాళగంగాజలముచే భీష్మునకు దాహశాంతిజేయుట, తరువాతదోణుడు సేనానియగుట. అభిమన్యుడు, పద్మవ్యూహమునుభేదించి కౌరవులంజీకాకుపరచి, తిరిగివచ్చుటకు దారిగానక విధివశంబున మరణించుట, పాండవులు అభిమన్యునికై దుఃఖించుట, అర్జునుడు పుత్రేశోకాతురుడై నాముద్దులపుతుండగు అభిమన్యుని మరణమునకు హేతుభూతుండగు సైంధవునిచంపెదనని ప్రతినబూనుట, (మహావ్యాకులబృందర్చనము) సైంధవునివధ, ధర్మరాజు దోణునిజంపశక్యముగాక అశ్వత్థామయను యేనుగుంజంపి, “అశ్వత్థామహతః” అనిబిగ్గరగబల్కి “కుంజరః” అనిరహస్యముగననుట, అశ్వత్థామచచ్చినని, అబద్ధమాడని ధర్మరాజుజల్లులు నిజమని నమ్మి శత్రుసన్యాసముజేయుట, దోణునిపార్థుడుజంపుట, కర్ణుడు సేనానియగుట, శల్యుడాతనినిపోటుమాటలాడుట, శాపములచే నిర్వీర్యుడైనకర్ణుని, కృష్ణార్జునులు భూమింగురిగిన రథచక్రమెత్తుకొనేసమయంబున జంపుట, (భీభత్సము) పాండవులకుంజడిసి దుర్యోధనుడు మడుగుయందు దాగుట, పాండవులు యాజాడంగని, మడుగువద్దకు వెళ్లి యనేక పౌరుషవాక్యంబులంబలికి దుర్యోధనుని బయటికిరప్పించుట, భీమదుర్యోధనుల గఢాయుధమందు కృష్ణుడు కనుసైగజేయ దుర్యోధనునితోడలు భీముడు తెగగొట్టుట, ఆయన్యాయముం జూచుచున్న బలరాముడు దుర్యోధనుని శిష్యవాత్సల్యముచే, భీమునిజంకుబోవుట, కృష్ణుడు తనయన్నయగు బలరామునివారించుట, అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని పాండవులు నక్రమముగ తోడలునిరుగగొట్టినందున, కోపముచే యుపపాండవులంజంపి తద్రక్తధారలం దుర్యోధునికింజూపగా కొంతశాంతించి దుర్యోధనుడు ప్రాణములనువిడచుట, సకలరససంభరితము, అసమానము, ప్రదర్శనానుకూలము, ఆరంభమునుండి అంతమువరకు పాఠకుల కమితోత్సాహము గల్గించునాటకరాజము. కొలదిప్రతులుమాత్రమేగలవు. త్వరపడు.

(౧)

పాదుకాపట్టాభిషేకము,

(నాటంగంకముల నాటకము.)

ఇయ్యది

ద్రోణరాజు సీతారామారావుగారిచే

రచియింపబడినది.

ఇందు అల్లక చంద్రశేఖరంగారిచే రచియింపబడిన పాంక్టు గలవు.

ప్రకటనకర్త.

కందుల గోవిందం.

జనరల్ బుక్స్ డిపో.

బెజవాడ కృష్ణాజిల్లా.

అరవకూర్పు 1000 ప్రతులు

కా కి నా డ.

స్క్రిప్ట్ అండుకోలో., కె. సుబ్బారాయుడుబ్రిడజ్స్ వారివలన

ముద్రింపబడియె.

1928

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు.

దశరథుడు—అయోధ్యాపురాధీశ్వరుడు.

శ్రీరాముడు లక్ష్మణుడు భరతుడు శత్రుఘ్నుడు	}	దశరథుని కొడుకులు.
---	---	-------------------

వసిష్ఠుడు—నూర్యకులమువారి ష్ట్రోహితుడు.

నుమంతుడు—సారథి.

గుహుడు—నిషాదుడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య శ్మశ్క నుమిత్ర	}	దశరథుని భార్యలు.
-----------------------------	---	------------------

సీత—రాముని భార్య.

మంధర—కెక దాసి.

శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

ప్రథమాంకము.

[సమాజకులందఱు కలసి తెరలో పాడడిప్రార్థనపాట]

దేవగాంధారిరాగం—ఏకతాలము.

ప॥ శ్రీరమణీయ! తనువిలాస! స్వయంభూ! శేషశాయి

పాహిపాహిమాం పాహిమాం॥శ్రీ॥

అ॥ప॥ కారుణ్యమృతపూరా! కూరరాక్షస సంహారా

భారతమాతృపుత్రులము! భవత్పాదభక్తులము

శ్రీరామపట్టాభి! షేకము! నాటక! యాపక! ముగనేడు!

ప్రదర్శింప

కోరికతోనిను! గోరితిమోదేవ! కొరతలురానీక! నోతువంచు॥శ్రీ॥

రంగము—[సాశేతపురమున కైకమందిరము ముందు

మంధర—ప్రవేశము]

[మంధర వ్రేవేళమున పాడెడిపాట]

కళ్యాణిరాగం—ఆదితాళము.

ప॥ ఏమివింత! యిదియెంత! చూడచూడ! నాకెంతో! అద్భు
తముగనుండ! యేమి॥

అ॥ ఏ! యేమియువోచడే! యెన్నివిధంబుల! యోచనతీసిననాహ్వా
దయమునకు॥ యేమి॥

యింటయింటతోరణములు! అందందు వీరణములు యింపు

గుల్క వాయిద్యములు అద్భుతముగనుండున్!

మంధ—(తనలో) ఏమిచెప్పుమా! నేడీయయోధ్యాపురంబంతయునింత
చక్కగ నలంకరింపఁబడినది. ఎచ్చోటఁ జూచినను మంగళ
ధ్వనలే వినిపించుచున్నవి. ఎటుజూచినను శ్రీహరిగీర్తించు
భక్తసముదాయమే. అదేమిటి! ఆవ్రేళ్ల వేళ్ళలు నాట్యము
నలుపుచున్నారు. అదిగో! ఆవంక చాలురుకొండలు రామున
కు జయమగుఁగాక జయమగుఁగాకయని వలుకుచున్నారు.
ఈయలంకారములేమిటి! వ్రేవేళ హఠాత్తోరణంబులచే నలంక
రింపఁబడియుండెను. పురమునందెల్లెడభానుదీప్తిని ఖండింపఁ
జాలిన దీవకంక్తులుతెట్టిరే! (ఎదుటజూచి) ఏమిటాకాంతి!
నూర్యుడు నేలకు దిగివచ్చెనాయనితోచునట్లుశ్రీరామునిసౌ
ధముననున్న దీవసమితి మిగులఁజూకాశించుచున్న దే! ఇదియంత
యఁబాడఁగా నాకు మిగులఁజోద్యముగానున్నది. (అలోచించి)
ఈపురంబిట్లుశృంగారింపఁబడియుండుట కేమికారణము. దీనికి
దియో యొకగొప్ప కారణముండితీరవలయును. దశరథునకుఁ
బుత్తోదయము గలిగిననాఁడైనను నీపురంబిట్లలంకరింపఁబడి
యుండలేదు. ఇవ్వరబాధచే రెండుదినములనుండి గృహమువిడి

చిరాకబోవుటచే వార్తలేమియును దెలియకున్నవి, (ఎదుట జూచి) అదిగో! ఎవ్వడో వృద్ధకంచుకి యిట్లువచ్చుచున్నాడు. వీనిని గనుగొనిన సమస్తమును తెలియును,

[కంచుకి వ్రేవేళించును]

కంచు—(తనలో) తెల్లవారినశ్రీరామవట్టాభిషేకముజరుపఁబడునట! వట్టాభిషేక మహాత్మ్యవసమయమున మామహారాజుగారు సేవకులకందఱకునునొక్కొక్క నెలడత ముదితముగానిత్తురట. అహా! సంతోషసమయమున జేయు దాతృత్వవిట్లుండవలె నుగదా!

మంధ—(కంచుకిని జూచి) ఓయి! కంచుకి! నేడీనగరమంత శృంగారించఁ బడియుండుటకుఁగారణమేమి? మహారాజుగారికొలుపుకూటము ననుండునీకుఁదెలియని విషయములుండవుగా ననడుగుచున్నాను.

కంచు—ఓహో! మంధరవా! ఈనగర మెందులకిట్లుంకరించఁబడి యున్నదో గారణము నీకుఁ దెలియనేలేదు కాబోలు! అవును. శ్రీకృష్ణగారు నీకుఁ బెట్టుచున్నకూసు నీశరీరమును కొప్పుజట్టఁ జేసినది.

మంధ—నీమాటలుజాలించి కారణము జెప్పుము.

కంచు—రేపు శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేక మహాత్మ్యము. ఇంత కంటే గావలసిన కారణమేమున్నది?

మంధ—(తనలో) ఏమి! శ్రీరాముని వట్టాభిషేకమహాత్మ్యమేమా? (ప్రశంసాగా) కంచుకీ! ఈయభిషేకాత్మ్య మంతతొందర గాఁజేయుటకు రాజుగారి కేలయవసరము గలిగినది?

కంచు—తొందరయేమున్నది. రాజ్యాభిషిక్తుడవుటకు శ్రీరామునకుఁ

దగినవయస్సు వచ్చియుండుటచేతనే; ఎప్పుడైనను శేయవలసిన
దే. (ఇంచుకయూరకుండి) నీతోఁ గాలయావనఁ జేయుచుండు
టకు నాకువీలులేదు. నే నేగవలెను.

(నిష్క్రమించును.)

మంధ.—(తనలో) శ్రేష్ఠ శ్రీరామచంద్ర! పట్టాభిషేక మహోత్సవ
ముజరుపఁజడునట. నేనెట్లయిననీయభిషేకోత్సవమునకంతరా
యము గల్గింపవలయును. (అలోచించి) రాజ్యపరిపాలనార్హుం
డగు శ్రీరామచంద్రుఁడు రాజగుచుండగా దీనికినేను భంగము
గల్గించినందువలనఁ బ్రయోజనమేమున్నది ? ప్రయోజనమే
మి. ఒకరిమేలుచూచి యోర్వలేకపోవుట నాకుసహజగుణ
ము. ఈవిషయమై నాప్రయత్నము ఫలించునా లేదా య
నిమాత్రము నేనాలోచింప వలసియున్నది. (అలోచించి) ఫలిం
పకేమి! శైవ నాచేతిలో జంత్రపుజామృతయేకదా ! నేనెట్లు
చెప్పిన నట్లునడచుకొనును. ఆమెను మాయలోఁబడవేసి యా
మెచేత దళరథుని భరతునకుఁ బట్టముగట్టుమని యడిగించెదఁ
కాని, శ్రీరామపట్టాభిషేకమున కంతరాయము గలిగించినం
దువలన నేనందులాభమేమి. (జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని) ఆ! మఱచి
పోయితిని. మున్నొకసారి మూతాత, శ్రీరాముఁడు కొన్నివత్స
రము లరణ్యవాసియై చనుననియు, నాకారణమున దుష్టదైత్య
కంఠారము జరిగి భూభారము తగ్గుననియుఁ జెప్పినాఁడు. కా
వున నేనివిషయమై యింక సంతయుంప నక్కరలేదు. (ఇంచు!
నడచి) ఇదిగో! శైవమందిరము.

[తెరలేచును]

[శైవ మందిరమున శయనించియుండును.]

[శైలమండిరమున మంధర వ్రేవేళించి పాడెడిపాట.]

జేహన్ రాగం—ఏకతాళము.

ప॥ ఇదియేగదా! రామునిపైగలక్ష్మీధము దీరగయదా! నిదియేగదా॥

అ॥ ప॥ నుదినముగదయ్యా దినము । నామనమున ।

వదిలవరచిన వగసాధింపక (శైలమణిచి)

నిదురించుచుండె నీ । నలల నేడేలనో

వదనముగాధని । ద్రావస్థజెందె । నిదియే॥

మంధ—(శైలమణిచి) ఇదిగో! ఈమె నిద్రించుచున్నది. సమీపించె

దఁగాక, (సమీపించి) శైలా ! శైలా ! ఎప్పుడును నీకు ని

ద్రీయేనా?

శైల—(లేచి) ఏమి ! మంధరా ! ఇంతరాత్రివేళ వచ్చితివి?

మంధ—ఇప్పుడేమంత పొద్దుపోయినది ?

శైల—ఎందుచేతనోగాని నిద్రాజేని నన్ను నేడు త్వరగా నావహించినది.

మంధ—పాపము ! శేపుజరుగనున్న కార్యమునకుఁ గావలసినవసులన్నియుఁ బగలెల్లఁజేసి మిగులనలసియుంటివి కావోలు !

శైల—శేమికార్యము ?

మంధ—అబ్బా ! ఎంతజాణవు ! శేమికార్యమో తెలియదా ?

పురమునిండ తాళములు తప్పెట్లు తెగమోగుచుండఁగా నీకు

నిద్రొట్టువచ్చినది ? మనపురము నేడు అమరావతిని మించి

యుండునట్లలంకరించిరే ! ఇదేమియు నీకుఁ దెలియకుండనే

యుండెనా?

శైల—నిజముగా నాశేమియుఁ దెలియదు.

మంధ—నీనాథుఁడు నీకీవిషయమై యేమియుఁ జెప్పనేలేదా?

శ్రీక—నాకేవిషయమును చెప్పలేదు. చెప్పినచో నీకుఁజెప్పకఁదాచెదనా ! నీకన్న నాకాప్తులెవ్వరు?

మంధర—అవును. ఎదుకుచెప్పను ? బోనిమ్ము, నాకుమాత్రమే! జరుగనున్నది జరుగకమానదు. నీకుఁదెలియకమానదు. ఇంతలో నేను తొందరపడనేల ?

శ్రీక—మంధరా ! ఎంతకీయనవసరమైనమాటలు ! నాకేమియుండెలియదనిచెప్పితిని. ఆనంగతియేదోవినుటకు నాదిత్యము తత్తరపడుచున్నది.

మంధర—నీసాధుఁడు నీకుఁజెప్పకుండనే యీ కార్యము జేయుచున్నాఁడా యని సంశయము గలుగుచున్నది.

శ్రీక—ఏకార్యము ?

మంధర—ఏమున్నది. రేపు శ్రీరామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవముఁ గావించునట.

శ్రీక—(సంతోషముతో) ఏమేమీ ! మంధరా ! శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేకమహోత్సవమా ! అహ ! నేడు కర్ణము లెట్టి పుణ్యమును నోచుకొన్నవోగదా ! ఎప్పుడు శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకమహోత్సవము గావింపబడునో, ఎప్పుడునేను దానిని నయనానందకరముగఁ జూడఁగలుగుదునోయని వేదియంటిని. నాకోరిక నేటికి ఫలించినది. పాపవార్తవినిపించి శ్రీవహోత్సవము గలిగించినందులకీ వచ్చులహరమును కైకొనుము.

(హరమిచ్చుచున్నది.)

మంధర—(పుచ్చుకొనక) ఈహరమూ నీపద్దనే యుంచుము. పరిచారిక నగుచాకిత్తి యమూల్యాభరణమేల. (తనలో) రామచంద్రుని పట్టాభిషేకమని చెప్పినంతనే యీమెకు మితిమీరిన సం తోషము కలిగినది. ఈమె నాయుద్యమమున కంగీకరించునా

లేదాయని సంశయముగలుగుచున్నది. కానిమ్ము; ఇంతమాత్రముచేత నేను విడిచిపెట్టరాదు. (వృథాశముగా) ఈవార్త నీకంతసంతోషదాయకంబుగ నున్నదా?

శైక—మంధరా!

తే. గీ. రవికులాంభోధిచంద్రుండు శ్రీ రమ్యగుణుడు
బుత్తులందఱిలోఁ బెద్ద శ్రీ పూతచరితుఁ
డట్టి శ్రీరామమూర్తి ప శ్రీ ప్తాభిషేక
మన్న నాకు సంతోషదా శ్రీ యకముగాఁబె!

మంధ—ఈమహాలక్ష్మవము నీకు సంతోషమేమోగాని నాకుకూడా
అప్రమేయముగాదు.

శైక—నీవట్లు పలికెదవేల? రాజ్యాప్తుండును నుగూఁ యూర్తియు
నగు రఘునందనుని యభిషేకోత్సవము నీకును నాకునేగాక
వృజిలందఱకును సంతోషదాయకమేయని యెఱుంగుము.

మంధ—నీవు వట్టి జేలవు. అందుచేతనే యిట్లు పలుకుచుంటివి. ఈ
యభిషేకోత్సవము నీకుఁ జింతఁగూర్చునుగాని సంతోష
ముకాదు.

శైక—ఏమేమీ! ఇది నాకుఁ జింతఁగూర్చునా?

మంధ—సంశయమేమున్నది? పోనిమ్మా! నీనాధునకుఁ దక్కినభా
ర్యలకంటె నీయందనురాగ మెక్కువయని పలుకుచుందువు క
దా? ఈయభిషేకోత్సవమును గూర్చి నీతో నెప్పుడైన బలికి
యుండెనా? తెల్ల నాటినఁగదా కార్యము; ఇప్పటికైనఁ జెప్పి
యుండెనా?

శైక—మంధరా! రాచకార్యముల కొందరలో నుండులచేత మఱ
చిపోయి యుండవచ్చును. అదియుం గాక నాతోఁ జెప్పిన నేమి,
చెప్పుకున్న నేమి !

మంధ—రాజకార్య విషయముల తొందరకాదు. అస్తమానము కొసల్యతో గుసగుసలాడుచు వచ్చుటకు తీరుబడి లేకపోవుటచేత మఱియు నీతోఁజెప్పినచో నిక్కార్యమునకు నీవేమి యంతరాయము గలిగింతువోయని తలంచి యుండెను.

కైక—ఎంతవెట్టిమాటఁ బలికితిని. ఆనుగుణభద్రుండగు రామభద్రుని యభిషేకమునకు నే నంతరాయము గలిగింతునా ! నేనంత పాపచిత్తనా !

మంధ—నీవు పాపచిత్తవో పుణ్యచిత్తవో నాకుఁ దెలియదు. నీకొంకమునుఁగొంచునైననుసంగతి నీకుఁ దెలియకున్నది. నీతెలివియిట్లున్నది. ఇన్ని దినములనుండియు నీవు గడుసుదానవని తలంచితిని. సవత్సనుతుఁడగు శ్రీరాముఁడు రాజగుచుండఁగా నీవుసంతసింపుచుంటివా ! శ్రీరాముఁడురాజైనచో నీవు కొసల్యచెప్పచేతలలో నుండవలయును. భరతుఁడును నొకసేవకుఁడై యుండును. మిమ్ముఁడలఁచుకొన్న నాకెంతయు వగపుగలుగుచున్నది. నాచేతులతోఁ జెంచినభరతుఁ డొకరికి సేవకుఁడై యుండఁగా నేను కన్నులార జూచుచు నోర్వఁగలవా ! నీకుఁ జేతనైనచో భరతునకుఁ బట్టంబుగట్టించుకొనుము. లేనిచో నీ వందుపాట్లకు మితిలేక యుండును.

కైక—మంధరా! నీవెంతయు నజ్ఞానాబ్ధిలో మునిగిపోతివి. శ్రీరామచంద్రుని హృదయము నీవెఱుంగవు.

[కైక పాడెడిపాట.]

మోహనరాగము—చాపుతాళము.

కు॥ యిటులాడతగువా ! ఇనుమంతయునీమదియోదించుక॥ యిటు॥

అ॥ ప॥ పట్టాభిషిక్తుండగుటకు । పావననాముండు రాముఁడుతగఁడని వచియింతువే! యిటు॥

పితృభక్తి తత్పరుండు । పురజనులకు వృథాకరుండు
పుత్రులలో పూజ్యుడు । మార్త్యసేవమరువనివాడు॥ యిటు॥

తే. గీ. భరతుకంటెను నాయుండు శ్రీ భక్తిమిగుల
బూని చరియించునట్టి న శ్రీ త్పూజ్యమూర్తి
తగఁడొ యతఁడు రాజ్యమునేల శ్రీ తమ్ములెల్ల
సరని సేవింపరాదొకో శ్రీ క్షీణతలమున.

తే. గీ. విద్యాయుండు బృహస్పతి శ్రీ విమలభక్తి
యందుఁ బ్రేక్షాదుహసియించి శ్రీ యలరుననుచు
జనులు నుతిసేతురా రామ శ్రీ చంద్రు; నట్టి
వాఁడురాజ్యంబునేలగా శ్రీ పలనుకడదా.

అతఁడీ సాక్షేతరాష్ట్రమేకాదు. పదునాల్గు లోకములను బాలింపఁదగి
న సమర్థుఁడని యెఱుంగుము. ఆరామచంద్రుఁ డెవ్వడును న
సత్యమాడఁడు. శరణన్నవారిని విడిచిపెట్టఁడు. అతని నుగూఠ
ములఁ బొగడుటకు వేనోళ్ళచిలవత్తెనఁ దరముగాదు! బాలుఁ
డైయుండఁగనే గాఢేయుని సవనముఁగా నాడి, యహల్యాకావ
మువాపి, హరచాపమును ఖండించి జనక రాజతనూజను వివా
హమాడినాఁడు. అట్టిశ్రీరామచంద్రుఁడు రాజగుటఁజూచి యె
వ్వరు సంతోషింపక యుందురు?

ఉ. ఆరఘురామచంద్రుఁడు ధ శ్రీ రాధిపులెల్లను భక్తిగోల్ప సీ
ధారుణీకెల్ల నేతయయి శ్రీ ధర్మముదత్తుక యేలుగాదె; యిం
పారఁ బ్రజాశిచిత్తముల శ్రీ సంచితమోదమునందఁ దమ్ములున్
జేరి భజింప సంతతము శ్రీ శిష్యజనంబులు మెచ్చునట్లుగఁ.

[మంధర, కైక పాడెడి డైలాగ్ పాట]

శేదారరాగం. ఏక తాళము.

మంధ—ఓ! చాలుచాలునోజేల యాలీల బలంక వైవచ్చునంగితి
దెలియక! చాలు!

అ! ఓ! పలుమాటలింక నాశేల॥ చిర కాలమునుంచినమోల
మెరిగినదాన | నగుటనోచాన | నీమేలుదలచివల్కి
తిక! చాలు॥

కైక—అలకింపుము. నాశేమిథయము! నాప్రాణనాథుడువాపాలినుండ
మంధ—మేలుమేలు వెట్టిదాన! నీగర్వమింకచాలు మువ్వగల్గు నీకు
మందు॥ చాలు॥

మంధ—కైకా! నీవు వట్టిమూర్ఖురాలవు లోకజ్ఞానమబాగుగా తెలి
యదు. రాజ్యప్రాప్తి యెట్టియనివానికైనను గర్వము గలుగఁ
జేయును. శ్రీరాముడు వృథాతియైనచో భరతుని వనవాసిగఁజే
సితిరును. అత్మగుండు రాముని విరంతరమును సేవించుచునుం
డుటచేత నాతనికెట్టికీడును సేయదు. సీతాకానల్యదగ్గఱ సేవ
కావృత్తితప్పదు. ఇంతకుమున్ను దశరథునకు నీయెడల నక్కు
వ ప్రేమగలదని గర్వింపుచుండువు. కావున, నీవు నామాటవిని
చేతనైనచో భరతునకుఁ బట్టముకట్టించుకొమ్ము.

కైక—(తనలో) ఈమంధర యెప్పుడు నాయభివృద్ధినిఁ గోరు
చుండును. ఈమెచెప్పుచున్న వాక్యములు సత్యములే. (ప్ర)కా
శముగా)మంధరా! రాజ్యార్హుండగు రామచంద్రునివిడిచి భ
రతుని రాజుగాఁజేయుమని నేనేవిధమునదశరథునిగోరుదును!
అట్లుగోరుదు నేనిజనులెల్లరును రామునియభిషేకమునుజూడలేక
యనూయతచే నిట్లుజేసెనని లోకులెల్ల నన్ను నిందింపరా! బ్ర
దికి యున్నంతకాలమే గాక, చచ్చినపిదపగూడ నన్నీనిండ

విడవదు. ఇందల కేమి సేయవచ్చును. ఏయిపాయమును దోచకున్నది.

మంధ—ఉపాయముల కేమి, నీవు నావలన నెఱుంగదలంచి యడుగు చుంటివిగాని నీకుమాత్రము దెలియదా ! మున్నుకంటెబరునితో యుద్ధము సేయటకు దేవలోకమానకు నీనాథుఁ డనిగినప్పుడు నీవుగూడ నాతనివెంటనరిగి యతనికి సహాయంబొనర్చినప్పుడా తాడు నిన్ను మెచ్చి రెండువరము లిచ్చియున్నాడు. ఈసంకతి నీకు జ్ఞాపక మున్నదా ?

శైక—ఈసంగతి నేను మఱచిపోయితినుమా ! నీకెంతజ్ఞాపకమే !

మంధ—అవరములను నింతవఱకును నీవు నీనాథునియొద్ద గ్రహించి యుండలేదు. అయ్యవి యీసమయమున నక్కఱకు వచ్చును. మొదటివరంబు రాముని సర్వణమునఁ బడునాల్గు వత్సరములు పసింపఁ బంపుమనియు, రెండవ వరమున భరతునిరాజుజేయు మనియుఁ గోరుము. సత్యవాక్పాతజన్మఁడై నీనాథుఁడు దీనికం గీకరించితిరును.

శైక—పొట్టివాండ్రీకుఁ బుట్టెడు బుద్ధులందురు. నీ తెలివికి మెచ్చితిని. (ఎదుటఁజూచి) అడుగులచప్పుడు విశవచ్చుచున్నది. నాథుండు వచ్చుచుండఁగాఁబోలు నీవరుగుము, ఇంక నేనా ప్రియత్నము సనుండెద.

మంధ—(నిష్క్రమించును.)

శైక—(తనలో) నేను కోపగ్నమాను ప్రియశిష్యుఁడని నామము ఫలించదు.

(భూషణముల దీసి యొకముఁ బం. యుండును.)

[ధశరథుడు వ్రేవేళమున పాడెడి పాట.]

కన్నడరాగం - బప్ప

ప॥ యేమీ! యీ! అద్భుతము! యాభవనము కళాహీనమై
యండ॥ యేమీ!

అ॥ ప॥ హామాయగానున్న దే యిందెవ్వరుగానలే! యేమీ!

నానునోహరిణి అరచోమణి

యీమాడ్కిఁ జేసి | యెందరిగెనయ్యో॥ యేమీ!

[ధశరథుడు—వ్రేవేళము.]

దశ—(దిక్కులఁజూచి) ఏమిదీ!

తే, గీ. నన్ను వీక్షించినంతనే శ్రీ సవ్యమాదము

తోడ నెదురుగా నేతెంచు శ్రీ తోయబాక్షి

రాకయున్నదదేమికా శ్రీ రణము నేడు

(తిరిగిచూచి)

మందిరంబున లేదేమి శ్రీ మందయాన.

(మందిరమువలకఁజూచి) సాధమంతయు మిగుల వెలవెల బాటుచున్నది. ఒక్క పరిచారకయైనఁ గానిపింపదు, ఒక వేళ శ్రైకవరిహాసమునకై యెచ్చటనైన దాగియున్నదేమో! అట్లేయైయుండును. (ఇటునటుజూచి) ఇదిగో! భూషణములన్నియుఁ దీసివేసి యిచ్చటఁ జదియున్నది. ఈమెమీము మిగుల కోపభావమును సూచింపుచున్నది. ఇట్లుకవహించి వరుండియుండుట శ్రేయకారణము! నమ్మదిగా నీమెంజేరి కోపమును బాపెడఁగాక (శ్రైకనుసమీపించి)

మ, అటు శీల స్మదిబూనదీపుయిట నీ శ్రీ యాజ్ఞావిధేయుండఁగా

గలికే కన్నులవిచ్చి చూచినను నీ శ్రీ కామ్యంబు లేమేమియో

తెలువంగాడగు వాని నెల్లప్పుడే శ్రీ దీర్ఘ సమర్థ సమ్ముఖి
 కలుమాటలో బనియేమి నాహృదయ ము శ్రీ జ్ఞాతాక్షివీక్షింపుమా,
 తరుణీ ! తెమ్ము. తెమ్ము. నీవు కోపించినచో దశరథుండొక్క నిమిష
 మైన దాళగలదా! భార్యలందఱికన్న నిన్నుఁ బరమానురాగ
 మునఁజూచువానిని, తన మనోధనమంతయు నీయధీనముఁ
 జేసి వర్తించువానిని, నీకంటఁ బ్రేమించుమున నెక్కువ యేది
 యు లేదని తలంచువానిని, నీపథమునఁ గోవదృష్టితోఁజూచు
 ట తగునా ?

ప్రే. గీ. కోకమిటుఁ బూని నాపైసఁ శ్రీ గోమలాంగి
 భూషణంబుల వర్జించి శ్రీ మునుఁగుదాల్చి
 వట్టి కటికి నేలకుయినఁ శ్రీ బవ్వలింగి
 జేసి; యిందుకుఁగారణం శ్రీ జేమిచెప్పుము.

[శ్రీ దశరథుడు పాడెడి డైలాగ్ పాట]

బెహగ్ రాగం—ఆదితాళం.

శ్రీక—ఈ చాలుచాలు నాజోలిసికేల ననుముట్టకు చేయిబట్టకు
 చాలు!

అ॥ ప॥ నాలలాటమున వి । రించి లిఖియిందిన । వాతనుగూర్చి
 నేవిచారింపవలసె । నాకుకోకమేమి॥

దశ—బాలా గుణజాలా యిదేల యీలీల విచారింపనేల గతమేమో
 త్వరగ చెలిపి నాదుమదికలతఁ దీర్పదయదలిర్పమా॥

శ్రీక—(లేచి) నాథా ! నన్నుముట్టవలదు. నాకెవ్వరిపైనను గోపము
 లేదు. మీపైనఁ గోపించుటకు మీరేమిచేసితిరి? నాకర్మఫలమి
 ట్లున్నది. ఒకరి నననేల ! ఎవరుచేసికొనినకర్మము వారసుభవిం
 కవలయునుగదా?

దశ—తరుణీ! నీసంతాపమునకు దగిన కారణముఁజెప్పక యిట్లుకురికిన నేనెమనఁగలవాడను. ఏమర్థమైన నీకెగ్గునలిపిరా! అట్లు జేయుట కెవ్వరు సాహసించరా! ఒకవేళ వట్టిచేదైన నున్నచోఁ జెప్పము. దండించి తీరెద.

తే. గీ, కోసలేళ్ళరుపుతిరిగి శోభమూని
నిన్నుదూషించెనా చెప్పు శివశ్చయముగ
అనుమిత్రీ నియెడల నే శివ మైన దూష
ణంబు సలిపెన వినిపింపు శివనాతిమిన్న.

కైక—నన్నెవ్వరును దూషింపనులేదు. భూషింపనులేదు. అయినను వాకీయనవపరకృతంగ మెందుకు? మీదారిని మీరు పొందు. సాపము. మీరియ్యది కోసల్య మందిరమని పొరబడి దారి తప్పివచ్చినారు. మీకొక కాకోసల్యమహాదేవిగారు నిరీక్షించియుందురు. ఇప్పటికే చాలప్రొద్దుబోయినది. శీఘ్రముగాదయచేయుడు. (ప్రక్కందిరిగిచూచి) ఎవరే అక్కడ పరిచారిక! మహారాజగారికికోసల్యసాధమునకు దారిఁజూపుము.

దశ—నారీమణి! నేడు నీదూటలు కొత్తచారి నవలంబించినవి—
ఉ. నేరములేదు నాయెడల శివరజవత్తెవిశాలనేతిగి; యీ
తీరున నేరవల్కెదపు శివవృక్షపారస మువృత్తిల్లగా
సారమతికనమంగడుము శివచల్లగచెల్పుమునీదుకోర్కెనిం
సారగఁదీర్పు వాడను ద్వ శివదాత్మనుసంతయమందనేటికి.

కైక—అయ్యో! తీర్పుకేమి-పుట్టి బుద్ధియెఱిగినప్పటినుండియు నాకోర్కెలన్నియుఁ దీర్పుచునే యున్నారు. ఏమియుఁ దీర్పనచో నింతదాన నగుదునా? శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకమహోత్సవమునుగూర్చి యాపృథ్విసాధ్యునిగు కోసల్యతోడనే గుసగుసలాడవలెనా? ఆశుభవార్త నాచెవినిబడఁగూడదా? నాచె

పులంతిటి పాపమును జేసియున్నవా? ఆయభిషేకవార్తవిన్న నేను చింతింతునని తలంచితిరా?

దశ—ఓవెట్టిదానా! ఇందుకా నీకుఁగోపము శ్రీరామపట్టాభిషేకము నెఱపుటకు నిన్న నేనిశ్చయించితిని. కొన్నిరాచకార్యముల తొందరచేతను, సభిషేకోత్సవమునకుఁ దగినప్రయత్నములుజేయుచుండుటచేతను నిన్న సీమందిరమునకు రావేడు. ఇదిగో ఇప్పుడు వచ్చితిని, అంతియేకాని చుటియొందు కారణమేమియునులేదు.

తే. గీ. చాస! రామాభిషేక సత్యమయమందు
నీవు చేయవలసిన దెంత తేనికలదు
కోపముడుగుము నాపైనఁ గువలయాచీ
రమ్ము; మోదరింపఁగనన్ను రమ్ము రమ్ము.

దీనికైయింత యాగ్రహమేల! చాలు(జాలు, నీజేలతనంబు వెల్లడిఁ జేసితివి).

త్రక—అవునవును, సమయము వచ్చినప్పుడు మీరిట్లేబ్రతిమాలుకొందురు. మీహృదయము నేనెఱుంగ నా! మధుపూరితవిషఘటము. ఇంతవఱకును నేమోయని భావించితిని. నేటికి మీహృదయము సంపూర్తిగాఁ గనుఁగొంటిని. ఏదియెట్లయినను మీదిత్తమసత్యమున కాలవాలమని మూర్ఖము నాకుఁదెలిసినది. ప్రతిమూర్ఖము “దశరథుఁడు సత్యముదప్పఁడు” అనిజనము లనుకొనుచుట్లు మూర్ఖము సంచరింపుచుండును. అదియే మీదగ్గరఁగిన్న గొప్పగుణము.

దశ—తరుణిమణి! నీవెప్పుడును యేదోలేనిపోని యాగ్రహముఁ గలిగించుకొనుచుండువు, కానిచో, నావలనఁ గలిగినలోపమేమి? అట్టిదేదైన నున్నఁజెప్పుము. సవరించుకొందును.

శైక — అలోపము లకేమి! కావలసినన్ని; అన్నిటినిమించిన యనత్యము కటి మీహృదయమును నివాసముగాఁ జేసికొనియున్నది.

దశ — శేకయరాజపుత్రీ! నీవు నాచిత్తమును బరిక్షించుట కిట్లువలయు చుంటినిగాని నాచిత్తము నీకుమాత్రము తెలియదా! ఈదశర ఘండెప్పుడైన ననత్యమాడెనా! ఆడునా?

తే. గీ. సూర్యవంశస్థుఁడను వరి శ శుద్ధచరితు
లన్పరిచునాడరు ధర్మరా శ జ్యంబు ధనము
పోయిననుగాని నమ్ముమీ శ పొలతిమిన్న
కలికజేటికి నీరీతి శ భావ్యమగునె.

పాదములు బోవునట్లునైనను రవికులీనులు ధర్మముఁ దప్పి వర్తింపరు. ఇదియమ్మాటికిని నిశ్చయము. నీవు మాటవరునకన్నంతమాత్రమున నీ దశరథునిహృదయమునకుఁ శ శంకము వచ్చునే.

శైక — ఎవరమట్టుకు వారసత్యహాడమని చెప్పకొనుటసహజమేకదా?

దశ — నేనెప్పుడయిన ననత్యమాడియుంటినా! ఏదియైన నుకవిషయ ము వ్రేలుమడచి చెప్పము? నిరంతరము రాష్ట్రజనులను గన్న బిడ్డలవిధమునఁ జూచుచు, ధర్మపథముఁ దప్పక రాజ్యముఁ బాలించుచున్నాడను. శరణుబొందినవారిని రక్షింతునని కంఠము ధరించినాడను. ధర్మసత్యవ్రతముల కావాసమైన రవివంశ మున జన్మమొందినాడను. అట్టి నన్న నృతవాదిగాఁ బలికిం నేమందును! పోనమ్ము. అట్టిదేదో చెప్పము?

శైక — ఆలోచించుకొన్నచో మీకే తెలియును. నేఁడెప్పునక్కరలేదు.

దశ — (ఆలోచించి) బుద్ధిపూర్వకముగా నేనెప్పుడైన ననత్యముబలికి నట్లు నాకు స్ఫురించుటలేదు.

శైక — బుద్ధిపూర్వకముగా నా పోయినచో మఱియేదైన జేసియుందురా?

దశ — నాకేమియు జావరనలేదు.

కైక—పోనిండు. నేను జ్ఞాపకము చేయుచున్నా?

దశ—అవశ్యము.

కైక—మున్ను మిమ్ములను దేవేంద్రుడు శంఖచానురునితో యుద్ధము
సేయుటకుఁ దనలోకమునకుఁ గొనిపోయిన సంగతియైన జ్ఞాప
కమున్నదా?

దశ—అయ్యో! జ్ఞాపకములేకేమి! అప్పుడు నేను నిన్ను గూడబోడ్చి
నిపోయియుంటినిగాదా?

కైక—ఇంక నేమి? ఏసంగతియు జ్ఞాపకములేనట్లు భూత్రీము పలుకు
చుండురు. అచ్చట తీవ్రరణమునరించుపట్ల మీరథచక్రములు
నేల దిగబడినున్న యవసంఘమున.....

దశ—అవునునుమా? ఈసంగతి జరిగి యెన్ని సంవత్సరములో యగు
టచేత మాటలిలి. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చినది. అప్పుడు నీవు రథచ
క్రములు నేలఁ గుంగుకుండ నిసామర్థ్యముచే నెత్తినావు. అ
వునా?

కైక—అప్పుడు మీరు నేనొనర్చిన శార్యమునకు సంతసింది నాకురెం
డువరములిచ్చియుండుటమీఁత్రీమునిరచిపోయినారు కాబోలు!

దశ—అంతకంతకు వృద్ధదశకి దావచ్చుచున్నది! ఒకవేళ మఱచియే
యుండును. సేపుజ్ఞాపకము సేయవచ్చును. ఇప్పుడు నీవు చెప్పినం
త న నాకు స్ఫురించింది. నిజమే నేనునీకు మానులిచ్చినమాట.

కైక—వానిని నాకుఁ దీర్చి యుండిరా?

దశ—లేదు.

కైక—ఎందుచేత?

దశ—నీవుకోరియుండక పోవుటచేత.

కైక—అట్లుగాదు. కైక మరచిపోయినది; ఇంక నీవరములమూటయెత్త
కూడదనియూరకుండిరి. ఇదిమీఁసత్యసంధతకు భంగముకాదా?

దశ — నేనీయలేదని చెప్పినచో నట్లగును,

శ్రీక — బోనిండు. జరిగినదానికై యోచింపనేల. ఇప్పుడవరంబుల ననుగ్రహింతురా?

దశ — తప్పకయిచ్చెదను. దీనికొకాకా నీవంత యుంకఁబూనితివి?

[దశరథుడు పాడెడిపాట]

సింధుకమాచిరాగం-అదితాశము,

ప॥ ఇచ్చెదనోతరుణీ! నేనిడినవరంబులు నీమది మెచ్చగనిచ్చె,

అ॥ ప॥ ఇచ్చెదన్ గోరుజీవనంబైన యిచ్చెదన్ పృజలు మెచ్చగన్
వృచ్చమైన సూర్యవంశమందున జన్మించి యస్మత్రాబు బలి
మచ్చదెత్తునే! మత్తులమునకు! మచ్చదెత్తునేముచ్చటతో!

సీ. రహసిరోశేష శ్రీ రామకట్టాభిషే

శమహూత్యవంబగు శ గాదె; దాని

నీక్షింప నకలవృ శ ధీశ్వరులరుదెంతు

రాశ్రీమవానుజై శ నట్టిమునులు

నాశీర్వాదింకంగ శ నతిముదంబునవచ్చె

దరు శేపు మనకు నం శ దలకుమిగుల

నానందసమయంబు శ నందుచే నీయభీ

ప్రము దీర్తు నీకేడి శ నమ్మతంబా

నే. విమలరత్నహరంబులో శ వెలకుమిగులు

చీరలో, మాడలో. మణి శ శ్రేణియో, హ

యంబులో నేనులో మేల ర శ ధంబులో న

ఉనివహమో; మరేమియో; శ తెలుపుచుబల!

శ్రీక — నాథా! మీరు మాటకుమాత్ర మిట్లు పలుకుచుంటిరాని నిజముగా మీరు పాకివృక్ష పరముల ననుగ్రహింతురా?

దశ—అందులకు సందేహ మేమున్నది! పోనిమ్ము. నేనెప్పుడైన వరం
బులసియనని చెప్పియుంటినా?

శక్—అందులకు నేననలేదు. అడిగినతరువాత నీయనని వలుకుదురే
మోయని నామనంబున సంశయంబు గలుగుచున్నది.

దశ—నీవు సంశయింపఁబనిలేదు.

తే. గీ. సప్తవారాశులింగవా శ జలజహితుడు
చల్లఁబడినఁ బ్రాణముతోవు శ సమయమంగు
నైన; నాదుమది యవృతం శ బాడదతివ
వేయనేటికిఁ గోరుమ శ భీష్టమేదా.

ఈతఁడెప్పుడును నెక్కమాట మీఁదనే వర్తించునని యెఱుంగుము.

శక్—మీమాటమీఁద నాకునమ్మకములేదు. కావున, నిన్ని సార్లు అడు
చున్నాను. మీకు నాకేప్పుడు వరములిచ్చు విషయములో
బాగుగ నాలోచించుకొని మాటనొనఁగడు. తగువారవిచారిం
చిన లాభముండదు. నన్ను నిందించినఁ బ్రయోజనముండదు.
చెప్పవలసిన సంగతులు ముందుగనే చెప్పుచున్నాను.

దశ—(తనలో) ఈకాంత వరములంగూర్చి యిన్నిసార్లు నుక్కివ
క్కాణించుచున్నందుకుఁ గారణము నూహింపఁ జాలకయున్నా
ను. ఈమెయేమికోరునో గూడ తెలియకున్నది.

ఉ. ఇంకి! వృథా చలంబు వహి శ యింపుడుఁ గోనలరాజపుత్రిక
బంధముతోడ దాసిగను శ బాగుగఁజేయుమటంచుఁగోరునో
మంతుకు నెక్కినట్టి జను శ నూన్యచరిత్రుల శిక్షసేయఁగా
సంత విచారమండకను శ సంతస మేర్పడఁగోరఁ బోవునో,

ఏదియైనను దప్పదకదా. ఏమోగాని నామన మొకింత కలఁతజెందుచు
న్నది. ఈవరముల మాట యీమె కిప్పుడే యెల్ల జ్ఞప్తికి రావలయు!

కానిమ్మ (ప్ర)కాశముగా) ఓ శేకయరాజరసయో! నీశంకలు మాని
కోరఁదలంచిన దేదో కోరుము, అనవసరమైన యాహులు గల్పించు
కొనకుము.

కైక—వరములిచ్చుటకు సంసిద్ధులై యుంటిరా?

దశ—వదిసారు తలయడిగదవు. దీనికిఁగావలసివచ్చెయత్నము లేము
న్నవి. నీవుకోరుటయు, ననిచ్చుటయేగదా, దీనికింత యాలోచ
నయేల?

కైక—అట్లయిన వింక వడుగుదునా?

దశ—ఇంకను సంతయమే నా?

మ. తరుణి! పల్కెద రామునాక్షిగ నబ శ్రద్ధబేమియున్ లేదు; నీ
వరముల్ గోరుము: దీర్తు నెట్టివయినన్ శి బల్మాటలింకేల; నీ
వరయంగాదగునాదుమానసము; దే శ హంబుడు పాణింబులీ
ధరపై రాలిన కాలనిమ్మెపుడు న శ త్యస్ఫూర్తిరాజిల్లెదన్.

కైక—(తనలో) ఇంకనీరఁడు తిరుగఁడు. రామునిమీఁద యెట్లుబెట్టు
కొనికట్టఁబడినాఁడు. (ప్ర)కాశముగా) వా ధా! ఇంకగా మీరు
చెప్పుచుంటిగానఁ గోరదను.

దశ—నిస్సందేహముగఁ గోరుము. (తనలో) భగవంతు! ఈమెకోప
మాని నాకు యిప్పువాటిట్లు వరములేమియుఁ గోరకుండఁజే
యుము.

కైక—ప్రజేశ్వరా! మీరు సత్యము నిలుపుకొనువారనియు నాగ్రీ
హమెఱుంగని వారినియు, నాకోరికఁ దప్పక దీర్తురనియుఁగో
రుచున్నాను. ఇదిగో! వినుఁడు. శ్రీరాముఁడు బదునాల్గు వత్స
రంబు లరణ్యంబున వసింపఁజంపుటొకటియు, ధరతునిరాజుగా
జేయుటొకటియు, నీరెండువరంబులును ననుగ్రహింపుఁడు.

దశ—హా! (మూర్ఛిల్లి లేచి) రమణీ! నీను దశరథుడనేవా! నీవు శై
కవేనా! ఏమి! నాముని సరణ్యములకుం బంపుటయూ! ఈ
టలు నిజముగా నీనోటనుంగి వెలువడినవేనా! ఒకవేళ నీను
కలంగంటినా! ఈ దారుణవాక్యము లేమి!

శైక—మీరుకలంగలేదు మీరు దశరథులే. నీవు శైకనే! మీరి
చ్చెదమన్న వరంబులనే నేనిట్లుగోరితిని.

దశ—హా! శైక! నీకేనుయిన ముప్పు కుమరుగాలేకపోవుట చేత
నిట్లుగోరితివేమో? మరి నాలోచించుకొని కోరుము. కాకు
న్ననీవేమి. మగుణజీలుడు, ధర్మమూర్తి, మకుమారశరీరు
డు, పితృమాతృభక్తితత్పరుడు, నగు —ముని సరణ్యములకుం
బంపుమని కొరుటేమి?

శైక—నాథా! నేనాలోచించుకొనియే యీవరములంగోరితిని. సత్య
సంధులగు మీగు నీవిని జెల్లింపుడు.

దశ—అలోచించుకొనియే యిట్టివరముల గోరితివా? ఎంతదారుణ
మెంత దారుణము!

[దశరథుడు పాడడిపాట.

హిందు—ముఖారిరాగం—ఏకతాళం.

ప॥ ఎంతటిదారుణమెంతటిదారుణమే! యీదురంతకోరిక! యెంత
అ॥ ప॥ నుంట్లయైన కొంతుజంకులేక! స్వాంతమందునకా యోచింపక
యింతటికర్ణకలోరకోరిక! గోర నాలుకెట్లాడనే పాపీ!
సంతతిమాతృభక్తితత్పరుడు సద్గుణుడు శ్రీరామచంద్రుడు
కాంతారింబుల జరింపవేడుక! శైకా మనపాపాణమతీ॥

యెంత!

తే. గీ. రాజ్యవిరివాలనార్హుండు నీరమ్యగుణుడు
మాతృపితృభక్తిపరుడు సనాన్మన్యచరితుఁ

దట్టిరాము, నడిపులకు శ సంపుమంచు
గోరఁగాజెల్లునే నీకుఁ శ గుండరదన .

సీ, బాలుడైయుండియే శ బలకౌర్యములఁజూపి,
గాధేయయాగంబు శ గాచినాఁడు
వతిశాపవశమునఁ శ బామామైనట్టి
వసజాక్షికాపంబు శ బాపినాఁడు
హరునిచాపముఁ చుగించి శ యఖిలరాజులమెచ్చ
నవనిపుత్రనిఁ జెండ్లి శ యాదినాఁడు
నేలతేడులనెల్ల శ దూలించిమించిన
వరశురాముని భంగ శ వలచినాఁడు

తే. గీ. ముగురుతమ్ముల సయదృష్టి శ బోమినాఁడు
వాళితుల నెప్పురక్షించి శ యలరువాఁడు
వాఁడు శ్రీరామచంద్రుండు శ పాడియగునె
వాని వనముల కంబంగ శ వారిజాక్షి.

మఱచిపోయి యిట్లు గోరితివని నేను తలంచుచున్నాను.

శైక—నాథా! ఇందులో సందియమేముచులేదు. ఈవరంబులఁ
జెల్లించి మీ సత్యమును నిలుపుకొనుడు.

దశ—అక్కటా! శైక ! ఇట్టి దారుణపుకొరికఁ గోరుటకు నీదిత్ర
మెట్లు సమ్మతించినది. ఇట్టికొరికఁ గోరుటకు నీకుబుద్ధిపుట్టినదని
నేను తలంచను. నీకెవ్వరో దుర్బోధచేసి యుందురు. కాని
చో నీవెన్నఁడైన శ్రీరామున కెగ్గు దలంచితివా! శ్రీరాముడ
న్న నాకు భరతునికంటె నెక్కువవాఁడని నీవప్పుడప్పుడు వా
నోఁ జెప్పుచువచ్చితివే. అట్టిచో నీవు నేఁడిట్లుకొరుట వింతగా
నున్నది.

తే. గీ. రల్లికాసల్యపైకన్న శ నుల్లమందు
వృబలభక్తినిజాపు నీ శ పైనవాడు
వానివనవాసిగాత్రయ శ వాంఛయేల
గోరుమింకొక్క వరమును శ కోమలాంగి.

నీకుగోరుటకు వరములే లేకపోయినవా !

కైక—వాడా ! ఇందుకే మిమ్ముల నాలోచించుకొని మాటనిమ్ము
ని చెప్పితిని. పోనిండు. ఇప్పుడుమించినదేమున్నది. వరంబుల
నీయననిచెప్పుడు.

దశ—నన్న సత్యమునకుఁ బాలుకడుమందువా ?

కైక—దానికి నేనేమిచేయుదును ?

దశ—రామవనవాసమేగాని నీకుమఱియొకవరము కనికరాదా ?

కైక—నాకదియే కావలసినది.

దశ—అక్కటా ! ఎంతకఠినాత్మురాలవు. శ్రీరామచంద్రుడు నీకే
మియవకారము చేసినాడు. నీకు భరతుడన్నను రాముడన్న
ను మొక్కవిధమేకదా? అట్టిచో వారని కెగ్గచేసినందువలన
నీవందు లాభమేమున్నది. లోకము నిందించుననియైనఁ దలం
కుక యిట్టి కోరికగోరితివే.

ఉ. శేకయరాజు నెంతయును శ గీర్తనసేయఁగ వచ్చుగాన నీ

వేకరణిఁ జనిందితిని శ యిట్టిగుణంబులతోడ వానికొ

నాకు లభించితీవుమఱి శ నాదగు పూర్వపుకర్మచేత; న

య్యా కృపలేక రాఘవుని శ మగ్నివనంబుల కంపఁగోరజే.

ఎవరైనను సమూల్యాభరణంబుల దెమ్మనుదురు. దుకూలంబులదెమ్మం
దురు. లేక మఱియేయభీష్టులైన వాంఛితురు, అంతియేగాని యి
ట్టికోరికఁ గోరినవారిని నేను కనివినియిండలేదు. ఇట్టిబుద్ధి నీకుమాత్ర
మే పుట్టినది.

తే. గీ. తరుణిరో యింతకోపంబు ? చాల్చియిట్టి
వరముగోరగ నీకు భా ? వ్యంబుగాదు
ప్రాణమిమ్మన్న నిచ్చెద ? రామచందురీ
వనములకు మాత్రమీను వం ? కంగఁజాల.

శ్రీరామునిబాసి నేనుకన్కనిమిషకాలమైనను జీవించఁజాలను.
ఆరణ్య నాప్రాణము. ఆరణ్య నాతోడునీడ. ఆరణ్యనాదైవము. వేయే
ల ! వాకిలోగమంతయు నాతనితోడనే యున్నది. కైకా ! నామాట.
వినుము. రాముడు నీచేరక్షింపబడఁ దగినవాడు. నీవేదికోరిననదియొ
సంగెద. శ్రీరామవనవాసవాంఛ మాత్రము మానుము.

కైక — నాథా ! ఎంచుకీసంతాపము. వరంబులు లేవనినచో నుక్క
మాటతోఁ బోవునుకదా !

దశ — అయ్యో ! మారామమూర్తిని రక్షింపవా ! ఇంత నిర్దాక్షిణ్య
మా ! రామునివిడిచి నేనెట్లు జీవించును. తండ్రి ! నీకుఁబ
ట్టాభిషేకము కేయుదునని చెప్పిన యానోటితో వనవాసమున
కుఁ బొమ్మని మారాఘవునితో నెట్లుచెప్పుదును ! కైకా ! నా
ప్రార్థన వినవా ?

సీ. తరుణిరోనాదు ప్రా ? ర్థన మాలకింపుము

శ్రీరాముడడవిక్కి ? కరెనేని

నాదు దేహమునఁ బ్రా ? ణములు వోపుటనిశ్చ

యంబు కృపంబూని ? యతనిగావఁ

జూడుము; భరతునే ? తేడుగా నునరింతు;

నీయభీష్టముదీర ? నిక్కముగను

నీపాద సేవల ? కేయుచు రామచం

య్రుండు పురంబున ? నుండునతివ

తే. ౧. యంతరూత్రింబు దయఁజూపి నీ మితని, వేద
రాదుగాని యిదిగో నాక నీ రముమోడ్చి
వేచుచున్నాను రాముపై నీ బ్రీమఁజూపి
నాదుప్రీతిముల్ నిలఁజెట్టు నీ నాతిమన్న.

(బ్రీతిమూలును)

[కైక దశరథుఁడు పాడెడి డైలాగ్ పాట.]

బెహగ్ రాగం—ఏకతాళము.

కైక—ప! ఇకచాలునిక జాలులే! యాబ్రీతిమూలుట!

అ! య! సకలమెఱిగినవారు మీరుయెంతకైన తగుదురు! యిక!

నేకోరినవరద్వయము | వేరేయాలోచింపక

నాకొసంగి మీసత్యముగాచుకొనుఁడు మాటలేల!

దశ—భీ! కఠినచిత్తాసీచురాల నాకొంపమంటగలవ నెందితివా

యిండుక యోచింపక

నాకేలదాపురిందినావే! రాకాసివే

లేకున్న | లోకైక | పూజ్యుని | రాముని అడవుల | పాల్

జేయు | మందువే

యీఖడ్గము | చే నిన్నిదె | ఖండించెద | పావీసి!

కైక—నాథా! మీరెంతకైనను దగినవారు. ఈబ్రీతిమూలుట యెం

దకు? ఇచ్చెదరా, నేకోరినవరములిచ్చి సత్యసంధులనిపించు

కొనుఁడు. లేదేని మీయిష్టము.

దశ—ఈ! ఎంత పాపాత్మురాలపు. విరిచి నీహృదయమును బాహు

ణముతో నిర్మించియుండనోపు. రవికులము మంటగల్పుటకు నీ

పు నాకు దాపురిందితివి.

(రామునుద్దేశించి.)

కా. రారారాఘవ! నాయనా యీశను నే శ్రీరమ్మాయితంతున్ని నుగ
 జేరంబిల్చి వనాళిశ్రీగఁదగురా శ్రీఘ్రంబుగా నంచు నే
 నేరీతిగ జలుకంగలాడఁ దనయా శ్రీయేమందు నిద్దానిక
 హా! రామా! పనిజేరఁగాఁ జనదె రా శ్రీమా రామ! శ్రీరాఘవా!

(మూర్ఛిల్లును.)

(తేరవ్రాలును)

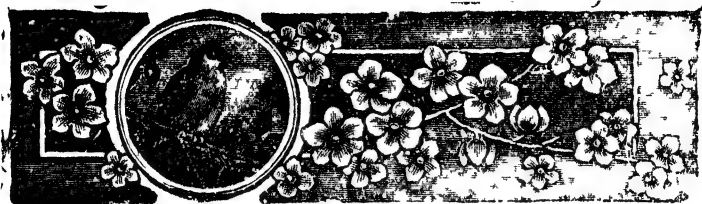
ఇదివ్రథమాంశము

వ ర వి క్ర మ ము

(గ్రంథకర్త అల్లమరాజు వారాయణరావుగారు.)

విదంకముల సాంఘిక నాటకము. వరశుల్కముల బార
 దోలు వజ్రాయుధము. హరిహరరావుగారి సాంఘిక నీతి, లోభ
 య్యుగాఁగి పిసినిగొట్టుతనము, వధూవరుల విచిత్ర వాఙ్మూలము.
 తలారులచర్యలు; మొదలగు సంశయములతో చక్కగా వ్రా
 యఁబడినది. కృతీకద్యము, బంగారపుతునక. కంతోపాతము
 చేయవలసినకద్యము లెన్నోగలవు. వెలస్వల్పము ఫలమధికము.

రు 1—0—0 నూత్రీమ.

శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము—తైకమందిరము దశరథుడు మూర్ఛిమినిగి
యుండును. తైకవ్రజేళము.]

తైక—(తనలో) ఈతడినిగను మూర్ఛనుండి లేవలేదేమి చెప్పుమా!
(తెరలో)

మహారాజా! పట్టాభిషేకలగ్న మానన్న మగుచుండఁ గావున
నిమ్ముఁ ద్వరగా రమ్మని వసిష్ఠులవారు చెప్పుచున్నారు.

తైక—(చక్కఁజూచి) ఓహో! నుమంతుఁడాయేమి! నుమంతా!
నీవరిగి సత్వరముగా శ్రీరామునితోఁ దండియాజ్ఞగా నేను
దెలిపితినిని చెప్పి యిక్కడకుఁ దోడ్పొందెదము.
(తెరలో) చిత్తము.

తైక—(తనలో) శ్రీరాముడు వచ్చులోపుగ నీతఁడు మూర్ఛనుండి
లేవఁగలడు.

(శ్రీరామలక్ష్మణసీతలు వ్రజేళము.)

శ్రీరా—(లక్ష్మణునింజూచి) తమ్ముడా! తండియాజ్ఞగా తైకమ్మ గా
రు నన్నెంచులకో పిలిచినారని నుమంతుండు చెప్పెను గదా?
ఇప్పుడు మనమామె యాశీర్వచనలారాభముఁగూడఁ జడయగల్గు
చును—(ఇంచుకనడచి) ఏమిది! మందిరమంతయు నిశ్శబ్దము

గనున్నది. మనరాకఁ దెలుపుటకయినఁ బరిచారకులెవ్వరునులే
లే. కానిమ్ము. మనమే పోవుదము—(నాల్గుడుగులువైచి)లక్ష్మ
ణా! తిండిగారింకను నిద్రించుచునే యున్నవారు. ఇంకను లే
వలేదేమోకదా—(సమీపించి) ఈయన మొగము మిగుల దీ
నత్వము వహించియున్నది. కన్నులపెంట నీరుగూడ గాలుచు
న్నది. ఇందులకేమి కారణమైయుండునో (తైకను సమీపించి)
అమ్మా! నచున్నారము.

[రాముడు వ్రేవేళించి పాదెడి పాట]

కన్నడరాగము-ఆదితాళం

ప॥ శైలేయి తల్లి వందనమిదె

అ॥ ఐ॥ శైకొని నాప్రార్థన యాలింపుమా
నీకొమరుడనేగానా జననీ! శైలే!
యేకారణమున । మాజనకుండు
మేలేకొనకుండె । నింతవరకునా॥ శైలే॥

తే. గీ. నన్నుఁ జూచినతోడనే శ యన్న! రామ!
వచ్చితేయంచుఁ జేరంగ శ వచ్చు; తిండి
నిదుర లేవంగలేదేమి శ నేడు; దేహ
మందు నారోగ్యమేకదా శ యమ్మచెప్పు.

నారాక విన్నంతనే యెంతయో పంపించుచు నామొక్కుఁగైకొని
యాశీర్వదించునే! అట్టితిండి యిట్టింకను నిద్రించుచున్నాడేమి శ

తే. గీ. తల్లిరో! నేడు నన్ను సిద్ధరణశైల్
బట్టభద్రునిజేయ భా శ వసుననెంచె
గాలమానన్నమగుచుండె శ గాని తిండి
నిదురలేవంగ లేదేమి శ నిజముదెలుపు.

(వరికింది) ఈతని కన్నుల వెంట బిళ్ళుజలములు గాటుచున్నవి. మోమునందు మిగుల దీనభావము గన్పట్టుచున్నది.

తే. గీ. తండ్రిశాసనమెఱుపు శీతలను గాల్చి
సంచరింపుడు వట్టిచో శీతలకు మదికి
వాగ్రహము గలుగట్లు కా శీతల్యంబు నేది
యైనఁ జేసియుండనుగ నా శీతల్యుడెపును.

మాతండ్రిగారి కాగ్రహమువచ్చు కార్యము నేనన్నఁడును బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేసియెఱుంగను. అట్టిదేదైన నున్నచోఁ జెప్పితి వేని సవరించుకొందును.

శ్రీక—వత్సా! శ్రీరామచంద్రా! పితృభక్తియందు నీకవ్యయను సాటి గారు. ఒకరితో నిచ్చుబోలుటకు ఏలులేదు. నీవెవ్వడును జనకుని యెడల నవిధేయుడవై వర్తింప లేదు. నీవు చేయరాని కార్యమేమియుఁజేసి యాయవకు వాగ్రహము గలిగించి యుండలేదు.

శ్రీరా—అట్లయిన నేను గొంతవఱకు ధన్యుడనే. కాని యాయన యేదియో మనోవేదనఁ బొందినట్లున్నాఁడు. అది తెలియకపోవుచేతఁ గడుపులోఁ జేయువట్టి కలఁచినట్లున్నది —తల్లీ! దీని కిగారణము గృహంతరంగవై నీవు చెప్పుమనా ?

శ్రీక—అకారణమును నీకుఁ జెప్పలేకనే వారట్లు పడియున్నారు.

శ్రీరా—పోనిమ్ము. తల్లీ! నీవుచెప్పి వాస్తవయంతావమును బోగొట్టరాదా!

శ్రీక—అందులకుఁ గారణము చెప్పిన నీకు సంతాపము గలుగునేమోయని నందియమఁచుచున్నాను. నీతండ్రిగారియాజ్ఞ ననుసరించి నీవొక దుష్కర్మమైన కార్యమును జేయవలసి యున్నది. అందులకు నీవేమందువో.

శ్రీరా—

చ. జనకుని యాజ్ఞయైన విను శ సందగ్మునందునైన జొత్తు; న
జనములు మెచ్చునట్లుగను శ సర్వధరాతల రాజ్యలక్ష్మిని
మనమున నించుకేని యను శ మానముఁ బూనక వీడువాడ; నిం
కను బలుకంగ నేమిటికి శ కాయమునైనను బాయఁగల్గుదుక.

అమ్మా! నాతండ్రిగారి కెట్టి కార్యము జేయమన్నను జేసెదను. తండ్రి
యభీష్టము దీర్చని పుత్రుని జన్మ వృథాకదా? ఇంక నీవు సంకయింపక
యదియెట్టిదో చెప్పుము. వినుటకు నాచిత్తము తల్లటవడుచున్నది.

కైక—కుమారా! నీవట్టిపిక్వచక్రి తత్పరుండవని నేనెఱుంగుదును.
మున్ను మీతండ్రిగారి కసమయమున శంఖరాసురునితోఁ జూరు
ట కిందుడు పిలువగా దేవలోకమున కరిగినారు. ఆసమయ
మున నేనుగూడ వెంటనరిగితిని. ఆయుధమున నేను మీతండ్రికి
సహాయ పుచ్చరింపఁగా నాయందు గరుణించి రెండు వరంబు
లిచ్చియున్నారు. వానిని నేనిప్పుడు దీర్చుమని యడిగితిని.

శ్రీరా—మీతండ్రి యందులకు నిరాకరించినా యేమి?

కైక—లేదులేదు. పాపము. ఇచ్చిరి.

శ్రీరా—అట్లయినఁ దండ్రికి చింతయెందుకు?

కైక—ఆవరంబులు నిన్నుఁ గూర్చియున్నవి.

శ్రీరా—ఆవరంబులు నేనెఱుంగఁదగుదునా?

కైక—ఈకథకుఁ బ్రధానపాత్రవునీవె. నీవు వివకున్న నట్లెఱును.

నేఁగోరిన వరములలో నొకటినిన్ను బనువొల్లువన్నంబు లరణ్యంబు
న వసింపఁ బంపుమనియు, రెండవది భరతుని రాజుగాఁ జేయు
మని గోరితిని. ఈసంగతిని నుఁజెప్పఁజాలక తండ్రిగారిట్లున్నారు.

శ్రీరా—(నవ్వి) ఇదియే మా తండ్రిసంతాపమునకుఁ గారణము! ఇంక
తండ్రి చింతింపవలసిన యవసర మేమియును లేదే.

చ. జనకునిశాసనంబు; ముని శ చంద్రులసేవలసేయించుండి; య
వ్యసములలోకలన్నిగుల శ వత్సరముల్బుడునాల్గునుండగాఁ
జనునట; తండ్రి సత్యమును శ జక్కగఁగావఁగ నోచినట్టియీ
తనయునిభాగ్యమేమనుదు శ తల్లిరా ! దీని శంకయేటికిన్.
అమ్మా! నీయభీష్టముఁ దీర్చుటయ్యుండండిగారి సత్యవ్రతమునుగాపాడు
టయు నాకు విధియైయున్నది. ఇదినాకు మహాసంతోషమునకుఁగార
ణముగాని సంతాపమునకుఁగాదు.

సీ. త్వదభీష్టముందీర్చు శ దండిసత్యముగావ
వనులందు బదునాల్గు శ వత్సరములు
వసియింపగాఁబోదు శ భరతుండుభూమిఁ
జట్టాభిషిక్తుడై శ జలగఁగలడు
తండియాజ్ఞనుదాల్చి శ ధరణిరాజ్యమువాసి
పవిత్రేగ శ్రీరామః శ భద్రుఁడంచుఁ
బ్రజలాడుమాటల శ వలనగల్గెడికిరి
శాశ్వతంబైయుండు శ హృదయమున

తే. గీ. చాలదాయని నాకును శ మేలుగూర్చ
నస్థిరంబైన భాగ్యభో శ గ్యంబులేల
సంపదలవేల భవ్యరా శ వ్రంబులేల?
తండియాజ్ఞను మాళివై శ దాల్చుకన్న.

నాభాగ్యవశమున నాకివనవాసము తటస్థించినది. ఇందుకు నీనావంత
యు సంశయించఁ బనిలేదు.

తైక — నాయనా !

ఉ. పుత్రుఁడవన్న నీవె వరి శ పూర్ణగుణాఘృడవీపు సజ్జన
స్తామ్రుఁడ వెవ్వరిట్లు వరి శ శుద్ధమనంబునఁ దండియాజ్ఞకై

భాత్యిని సర్వసంపదల శ్రీ దద్దయువీడి వనాశినుండ నే

మాత్యిము సమ్మతించిరి కు శ్రీ మార! నినున్ను తియింపఁ జెల్లదే.

సీవు నాకుఁడనయుండ వగుటఁ జేసి వినుతింపఁగూడదు. నీతొక్కడనున్న ను శుభము కలుగుగాక యనిసర్వదాయాశీర్వాదించుచుందును. తండ్రి! లోకముననున్న పుత్రులందఱును బుత్రులుగారు. పుత్రశ్రీకృష్ణము నీయందే వర్తించుచున్నది.

లక్ష్మ—(కోపముతో) అన్నయ్యా! ఇక్కడకుఁ దెలిసినది. ఆమెయేది యోచిప్పినది, సీవు వింటివి. రెంటికీని సరిపోయినది—ఇప్పటికి సంగతియంతయుఁ దెలిసినదిగా! విసవలసినదంతయు వింటిని. ఇంకేమికావలయును?

చ. తనకొమరుక నృపాలునిఁగఁ శ్రీ దత్తుగజేయు వరంబు లిమ్మనక
మనమున శంకఁబొందకను శ్రీ మానవనాథుఁడు నీయఁజెల్లునే
వనితయునిన్నుగానను వి శ్రీ వాసముసేయఁగఁ బంపనంచనే
యనున! యనూయకాదెయిది శ్రీ యందఱుమెత్తురెయ్యట్టిచేతకుక.

ఈమెకు మనజనకుండు వరంబులిచ్చియుండిన నుండుగాక. ఇట్టివరంబు లుకోరఁదగునే. ధర్మవర్తివియు, సత్యమూర్తివియు, గురుభక్తితత్పరుం డవును, నిష్కల్మష హృదయుండవును, నగునీక ప కారము సేయనంచుట యీమెకు ధర్మమా! దీనివలన నీమెకుఁబ్రయోజన మేమి యున్నది? (ఇంచుక యూరకుండి) ప్రయోజనములేకేమి? భరతుఁడు రాజగుట యే ప్రయోజనమని తలంచినది.

చ. భరతుని రాజఁజేయుమని శ్రీ బార్ధిపు వేడిన వేడుగాక; యీ
తెరుగున గాననంబులకు శ్రీ దివ్యచరిత్రుని నిన్నుఁ బంపఁగాఁ
దరుణివరంబుఁగోరఁగను శ్రీ ధర్మమె; గోయనుగాక; తండ్రియే
సరణి నొసంగ వీనిని వి శ్రీ చారముసేయక తెల్పు మగ్గివా.

అదియట్లుంచుము. ఎక్కడో శంఖరాసురయధము జరిగినదట. అప్పు
డీమె యాయనకు సాయమొనర్చినదట. అందులకీయన వరములన్ని
నాడట. ఈవరంబులనుగూర్చి యామెకును యాయనకునుదప్ప మఱి
యెవ్వరికిఁ దెలియును? ఈవరములనుసంగుటకుఁ దప్పినచో నన్యతడో
షము సంభవించునట. నిండుపేరోలగంబుననుండి యనేకవ్రజలును
మునులును రాజులును జూచుచుండఁగా వినురాజుగాఁజేసెదననివలికి,
యిప్పుడిట్లు సేయుట యధర్మముకాదా? దీనికి నీవేమందువు? ఇదియం
తయు నీకుసమృతముగానుండు నేమోగాని నాకుమాత్రముగాదు.

మ. భరతుండేకీయ నేల నేలునిక భూ శ పాలుండు నేభంగినిక
వరముల్ శైకకొనంగు; నామెయెటు నిక శ బంపించుగానెంచు భీ
కరశామూల నివాసభూమి కకటా శ కానిమ్ము; వీక్షింతునిక
ధరణీపాలునిగా నెనర్తు నిపుడే శ తభ్యంబుగారాఘవా.

శ్రీరా—తమ్ముడా! ఏమి నీవెట్టి. నీవెవ్వరిపైనఁ గోపముఁజూ
పెదవు.

శా. అకైకానతిసికుఁ దల్లియగుఁగా శ దా! యన్నయఁగాదెనీ
కాకాంతామణి పుత్రకుండు, భరతుం శ దయ్యారె యేమందునీ
హ్మకాంతుండును దండీయానుగద; నీ శ శౌర్యంబునెవ్వరిపై
లోకుల్ గాంచిహసించఁజూతురిక నా శ లోచింపుమా లక్ష్మణా.

తే. గీ. గురుజనంబులదూషించె శ గుమతియగుచు
ననుచు వాడవాడలజను శ లాడునట్టి
నిండకొడిగట్టదలచితే శ డెందమందు
చాలుచాలును కోపంబు శ శాంతిగనును.

లక్ష్మ—

నీ. గుణమందితుండవై శ కొమరారునీవిష్ట
వట్టభదుండవై శ వ్రజలనల్ల

ధర్మంబుండవ్వుక శ ధాతీశ్వరుల నుతి
 యింక నేలుదువని శ యెంచియుండ
 శైవరమ్ములకుఁ శ గాను రాజ్యమువాసి
 యటవీధులంబుల శ కరుగుచుండ
 నీసేవకుండనై శ నెగడు నేనిదిచూచి
 యొక్కింతయైనను శ నోర్వఁగలనె

తే. గీ. యొక్కరియొగ నేల నీ శ కుర్విరాజ్య
 పీఠముననిన్నుఁగూర్చుండఁ శ బెట్టువాడ
 నడ్డమెవ్వరు వత్తురో శ యరిసివారిఁ
 గఱకుగరవాలమున నేను శ నటికివైతు.

అన్నయ్యా! సంకయింకరమ్ము. జాగుచేసినందువల్ల బ్రయోజనము లేదు.

తే. గీ. మనవశిష్ఠుండు బెట్టిన శ మహిలగ్న
 మందె; బ్రజలెల్ల మిగులయా శ నందమండ
 విమలసాకేతపురసింహ శ పీఠమందు
 నిన్ను నాసీనుఁ జేసెద శ నిశ్చయముగ.

ఇందుల శివ్వరడ్డమైనను వారిని నాఖడ్గంబునకు జరిగా మెసంగెద.

శ్రీరా—లక్ష్మణా! ఇంక నీగోపంబుఁజాలింపుము. నీకు నాయుండు దృఢమైనభక్తియున్నదని నాకుఁదెలియును.

దశ—(మూర్ఛదెలిసి) కుమారా! లక్ష్మణా! నేను యవివేకిని; అసత్య బ్రథానవక్రచేతన్ముండను; అజ్ఞానిని; కుటిలచిత్తుండను; పాప సంభవుండను; దుష్టచరిత్రుండను; దుర్మార్గుండను.

తే. గీ. రవికులధ్వంసమునకు నై శ భువినిజన్మ
 గాంచినట్టి పాపాత్ముండఁ శ గాకయున్న

వసములకుఁ బంపుకొందునే శ్రీ పనితకొఱకు

కన్నకొడుకును నన్నులో శ్రీ కంబుదిట్ట.

తే. గీ. సంశయంచేల లక్ష్మణా శ్రీ సాహనుడవు

నీనె! పాపచరితుని న శ్రీ నిట్టచంపి

పుణ్యమునుగట్టుకొమ్మికఁ శ్రీ బుణ్యమతిని

దనయవసవానగమనంబుఁ శ్రీ గనులఁబూడ

కుండునట్టి భాగ్యంబునా శ్రీ కుండుఁగాక.

(లక్ష్మణునిదగ్గఱకుఁజొచ్చుచున్నాడు.)

శ్రీరా—(తండ్రినిఁజుట్టుకొని) తండ్రి!

తే. గీ. సాహసమునిట్లు సలువంగఁ శ్రీ జనుననీకుఁ

గోపమునలక్ష్మణుడను ప శ్రీ ల్కులకునలుగ

వలదు; బాల్యచాపలమునఁ శ్రీ బలికఁగాక

తవ్రమన్నించుజొచ్చు నీ శ్రీ తనయుపిని.

లక్ష్మ—(దశరథుని పాదములపైఁబడి) తండ్రి! నిన్నునిండుసభయందు

శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకమహోత్సవము నేడబడుపుడునని

చెప్పియుండి నేడ్చిట్లుగుటచేతను, దల్లియగు కైక యిట్టిదారుణ

మైనవరంబులఁ గోరియుండుటచేతను, రామచంద్రునిపైనున్న

భక్తిచే నావేశింపఁబడినవాడనై యొడలుదెలియకయట్లువెట్టి

వానివలె నేవేహోమాటలఁ జేరితిని. నన్నుక్షమించికృపాదృష్టి

నవలోకింపుము.

దశ—(లక్ష్మణునిలేవనెత్తి) వత్సా! లెమ్ము! నీవలన నావంశయు

లోపములేదు. ఈజడమరి, ఈమోహంబుండు, ఈపాపరతుఁ

డు జగంబున జీవించినను జీవింపకపోయినను నొక్కటే.

మ. పనితామోహానిబద్ధమాననుడనై శ్రీ భావింపకొక్కింత స

జ్జనమాన్యుక్ రఘురాముఁ ఘోరవసవా శ్రీ సుంబుం దగంతయఁగా

బసువకజాచితి నంతకూరమతితో ॥ పాగిరబ్బనుమందురా !
(రామునిజూచి)

తనయా! రాఘవ! యేమిసేయుదునురా ॥ ధర్మంబుయోచింపరా,
శ్రీరా—తండ్రి! ఇంక నీవిచారముడుగుము, తల్లియభీష్టమును నీస
త్యమును గాపాడుట నాకు విధియైయున్నది.

ను, భవదాజ్ఞాన్నిరసావహించి వనిలో ॥ వాసంబునుగ జేయఁగా
భవుకప్రీతిని నేగువాడ నిపుడే ॥ వల్కాటలింకేల నీ
భువికిదల్లివదించినట్లు భరతుఁ ॥ బృధ్వీశుఁగాఁ జేసి సా
ఖ్యవిధిగాలము నెక్కడియుమిటు వా ॥ కైయేలదించింకఁగఁ.
వన్నఁగూర్చి నీవేల చింతించెదవు, కనునాల్గువర్షములును సరణ్యమున
గడపివచ్చెదను.

తే. గీ. వలయుకోర్కెలఁదీర్చును ॥ భరతుఁడెపుడు

నాకు మూరుగ సేవించు ॥ నన్యభక్తి

లక్ష్యుఁడు నిన్ను మిగులయా ॥ హృదయైసఁగఁ

గలఁడు శత్రుఁఘ్నుఁడొక జం ॥ తిలఁగనేల.

నేనరణ్యవాసముననున్న తఱివి నేనింటచేనికొరఁత వీరుమువ్వురును దీ
ర్చుచుందురు.

దశ—వత్సా! రాఘవా! శ్రేష్ఠుండవగు నీవుండఁగా భరతుఁడా రా
జగుట! అయ్యో! ఎంతదారుణము.

సీ. నిను నిందుసభలోన ॥ నిఖిలరాజన్యలు

వీక్షింపుచుండంగ ॥ వేడ్కతోడ.

రాఘవా! రమ్మ శ్రీ ॥ రామచంద్రారమ్మ

రమ్మంచు నిన్నుఁ జేరంగబిలిచి

యువవాణిదీక్షను ॥ ముర్విపుత్రికతోడ

గైకొమ్ము; లేపు నిక ॥ హృదయైసఁగఁ

జేయవాడనటంచుఁ శ జెప్పిన యానోట

నిప్పుడు వనంబుల శ కేగుమంచుఁ

తే. గీ. బలుకుచుంటిని నానోరు శ వగిలిపోవ

రామ! రామభద్రా! రఘు శ రామ! రామ

ఎట్లుబోదువు వనభూమి శ కీపు; నేను

నెట్లుబ్రతుకుదు నిన్విడి శ హేకుమార.

శ్రీరా—తండ్రి! నీవు పుత్రమీవాముచేత నెట్లుపలుకుదువుగానినీకుఁ

దెలియని వరమధర్మంబు లేవి కలవు?

తే. గీ. ఇతని విడనాడి నీనెట శ కేగుదయ్య

నేను నినువీడి యెచ్చటి శ కేగువాడ

వత్సరాల్ పడునాలుగు శ బఱగగడిచి

త్వరితగతి వచ్చెదను ఇంత శ వలదుమిది.

దశ—నాయనా! రామచంద్రా! కులవిస్తారకుండవగునీయెడల నీకై

క యెట్టి యెగ్గును సల్పుచుండెనురా! భార్యయుండఁగా వేటా

క భార్యను గైకొన్న నాకిట్టిగతిగాక మఱియెట్టిగతి సంభ

వించును.

తే. గీ. వనఋలకు రామభద్రుని శ బంపుమంచుఁ

బడఁతికోరఁగ హృదయంబు శ బగులకుండ

ధాత యియ్యది లోహంబు శ చేతఁజేసి

యుండనోపుఁ గాకున్నని శ ట్లుండఁగలదె,

[దశరథుడు పాడడిపాట]

కమాచిరాగము-అటరొశము.

మ॥ ఛీ ఛీ పాపీమరాత్మరాలా యింకను చావకయుంటివిగా!

అ॥ మ॥ ఓసీ నాగేహమునకు కేవలబ్రహ్మరాక్షసివైతివిగాఁచీఛీ!

భాసమా ! నవలీనానునిగ ! నుగుణా హమునిగ శ్రీరామునిగ
గాసిలఁ | జేయఁగ | నెంతువు | గానిను ఖండతుండలుగజెం
డదనివుడే! ఛీఛీ!

(కైకంజూచి) ఓసీ! దురాత్మ్యురాలా! ఎట్టికోర్కెల కోరితివే. సకల
సద్గుణాధరణుండగు శ్రీరాముని శిష్టదలంచిన నీముఖముఁ జూచినఁ
జంచమహాపాతకములు సంభవించును. కీర్తికాలియు, ధర్మసంఘము
నునగు శేకయరాజతనూజవనియు, నుగుణ పేటివనియు, దలంచి నిన్ను
వివాహమాడితిని. కాని, యిట్టి వరమదురాత్మ్యురాలవనియు, దల
గడక్రిందదాచు విధంబుననుండు దానవనియు నెఱుంగనైతిని. ఛీ!
నిన్నుఁ జంపినను బాపంబు సంభవించదు.

శ్రీరా—తే. గీ. నేరమనుమాట నెఱుంగుదు నీ దూరనేల

తల్లి నీమాడ్కినీవు; నన్న తల్పంబునిలువు

కొనుము; వనభూమిజేనిదే నీ చనెడివాడ

ధరతుజేయుము రాజుగాఁ నీ బార్థివేంద్ర).

దశ—ఎంతకష్టము; ఈరాకాసియగు కైకవలన నియ్యది సంభవిం
చినది. దీనిసంతంబొందించినచో నేశ్రీమయునుండదుకదా?
పాపము సంభవించిన సంభవించుగాక.

(లక్ష్మణునిజూచి)

మ, వరపుత్రిగ రఘురామచంద్రునినిగ నీ వంపించియోమీఁడ న
బ్ధరతుగ రాజ్యపుబీతిపైనిలిపి నా నీ భాగ్యంబుతో దూగగాఁ
జరమోదంబున నెందియున్న వనితగ నీ శీఘ్రంబుగాఁగూల్తు నీ
కరఖడ్గంబిటు దెమ్ము చిత్తమున శం నీ కంబొందకో లక్ష్మణా!

శ్రీరా—(తండ్రినిఁబట్టుకొని) తండ్రి! ఏమి యీసాహసము. చాలు
చాలు: మాసోల్లకు బుద్ధిఁజెప్పఁదగిన వాడవు. నీవే యిట్టి
యకార్యము సేయ నెంతువా?

దశ—తే. గీ. ఎవ్వరైనను గోరితే శ యిట్టివరము
 తేకయండిరె కాంతలు శ లోకమందు
 సవతికొడుకులు లేరె; యీ శ చానయిందె
 మందెగాకయిట్టిగుణంబు శ మహితచరిత.

తైక—(రామునిజూచి) కుమారా! రామచంద్రా! నన్నుజంపవచ్చె
 ను మీరండీగారి నేలవారించువు. నన్నుజంపి పుణ్యముగట్టు
 కొననిమ్ము. నన్నుజంపినచో నీవు వనవాసీవై యరుగనక్కఱ
 లేదు. భరతుని రాజుగాఁ జేయనక్కఱలేదు. ఆయన యిచ్చిన
 వరములఁగోరుటచేత నేకదా యింత యాగ్రహమువచ్చినది. ఈ
 వరములఁ జెల్లించనని వలికినచో నెవ్వ రేమందురు?

శ్రీరా—జననీ! నాయందున్న ప్రేమచే నాతఁడు నన్నెడఁ బాయఁజాలక
 యిట్లు పలికినాడు. ఆతనివలె నీవుగూడ తొందరపడినచో నే
 నేమని చెప్పుదును. నీవు పండియమందఁ బనిలేదు. పితృసత్వ
 వాక్పరిపాలనార్థమై నేనరణ్యముల కరిగెదను.

దశ—అయ్యో! రామచంద్రా! నీవు వనముల తేగ నిశ్చయించితివా?
 హా! కుమారా! తనయులులేరని మిగులవంతఁబొందియు ననేక
 జేవరలకు మొక్కి పెక్కుయాగములఁగావించి నల్వరతనయు
 లంగంటి. అందు నీవు శ్రేష్ఠుడవు. నాకు ధర్మమును నీవేయ
 నితలందితిని. అట్టి నీవు వనంబుల తేగినపిదప నాప్రాణంబులుం
 డవు.

శ్రీరా—తండీ! సహజధైర్యస్వాంతుడవగు నీవిట్లుచింతించిన నే నే
 మందును. నీవు ధైర్యమునుబూని నాకనుజ్ఞనిమ్ము.

సీత—(రామునిజూచి) ప్రాణేశ్వరా! నీవు వనముల తేగుటకు నిశ్చ
 యించితివా?

శ్రీరా—సతీమణి! పితృవాక్పరిపాలన మవశ్యము జేయవలసియున్నదికదా?

తే. గీ. మువ్వరత్తలకును నీవు శ భూరిభక్తి
సేవలను సేయుచుండుమీ శ చిగురుబోడి
వివేచనానము నేను వే శ వేగఁగడచి
యేగుదెంచెద నగరికి శ నింతివినుమ.

సీత—మనోహరా! ఎట్టిమాటజెప్పితివి, నీవు వనవాసముజేయుబోవుచుండఁగా నేను గృహంబున సర్వసౌఖ్యముల ననుభవించుచుండునా? అట్లెన్నఁచును దలంపవలదు. వతియెచ్చటనున్న సతియు నచ్చటనే యుండవలయును, వతిచెంగటలేని సతిబ్రతుకు నిరర్థకము, నిన్ను బాసి నేనొక్కనిమేషమైనను నుండజాలను, కావునఁ గృపాంతరంగుడవై నన్నుఁ గూడఁ గొనిపోయ్యు.

శ్రీరా—రమణి! నీకీవనవాసవాంఛ యేలజనించినది?

సీ. ఉద్యానవనిగాదు శ యువిదరో చూడంగ
నతిభీతిగొల్పెడి శ యటవిగాని

సీత—యతిభీతిగొల్పెడి శ యటవియే నాకును
నుద్యానవనియాయ శ నొప్పుచుండు

శ్రీరా—చేరియాలింప వీ శ కారవంబుండదు
కూరమృగతతుల శ ఘోషగాని

సీత—కూరమృగతతుల శ ఘోషయే; ముదముతోఁ
సేరియాలింతు వీ శ కారవముగ

శ్రీరా—సరససంగీత మే శ బాడఁగానఁగరాదు
భయదరాక్షస మహా శ ర్భటమెగాని

సీత—భయదరాక్షస మహా శ ర్భటమె నాకునుదోచు
సరససంగీతర శ సంబుగాఁగ

శ్రీరా—కడు పారభుణ్ణింకుఁ శ్రీ గల్గవుభక్త్యంబు
లమితమాకందమూ శ్రీ లములెగాని

సీత—అమితమాకందమూ శ్రీ లములెదోదునునాకు
కడు పారఁడి నెడిభ శ్రీ క్ష్యములుగాగ

తే. గీ. నాథ! భర్తచంగటలేని శ్రీ నాతిబ్రతుకు
నడవిఁగాచినవెన్నెల శ్రీ వడువుగాదె
వేయునేటికిఁ బ్రాణేశు శ్రీ వెంటనుండి
యతివబడెడు కష్టములు సా శ్రీ ఖ్యములెయగును.

నాథా! నీవు నన్ను దోడ్కొనిపోనని చెప్పితివేని నాకు మరణమే
శరణ్యముకాఁగలదు.

శ్రీరా—అరణ్యములందు నాతోఁ గష్టములందఁజాలవని యట్లు వలి
కితిని. పోనిమ్ము; నీయభీష్టమెట్లొయ్యెయగుఁగాక!

దశ—ఎంతకష్టము. (తెకనుద్దేశించి)

తే. గీ. వనములకు నేగు శ్రీరామ శ్రీ భద్రుఁడొడ
నరినినెడబాయఁజాలక శ్రీ యవనిపుత్రి
చనుచునున్నది నీకండ్లు శ్రీ చల్లఁబడెనె
యొంతఘోరంబుగావించి శ్రీ తీవుతైక.

(సీతనుజూచి) తల్లీ! సీతా!

చ, జనకునిముద్దుపుత్రివము శ్రీ సర్వసతీమణులందు సాధ్వీవై
మనుకులమందు మెట్టి గుణ శ్రీ జూన్యుని రామునిఁబెండ్లియాడి నా
కునుఁ గడుగూర్పుచుం దనర శ్రీ కోడలవై నుకుమారివై నిజే
శుని నెడఁ బాయలేక వరి శ్రీ శుద్ధమనంబున వెంటబోయెదే.

లక్ష్మ—(రామునిజూచి) అన్నయ్యా! రామచంద్రా! నీవును సీతయు
మీదారిమీరు జూచుకొనిరి.

తే. గీ. నీవు లేనిపురంబున నేను నిల్వఁ
జాలగావున భవదీయ నే చరణసేవ
సేయుచునె వెంట నేతెఱతుఁ నే జిత్రమందుఁ
గరుణవహియుఁది గొనిపోమ్ము నే కలువరహిత.

నిన్ను జూడనిదినము నాకు దుర్దినము, నిన్ను విడనాడి నేనిచ్చటనుండఁ
జాలను.

శ్రీరా—(రహస్యముగా లక్ష్మణునితో) తమ్ముడా! లక్ష్మణా!

తే. గీ. ఇట్టికోరిక నీరేల నే పుట్టనిపుడు
వినము నాకంటె మిక్కిలి నే శ్రీమతోడ
సరయఁగల్గునిన్ను భరతుఁ నే దరినియొద్ద
నుండు నామాటదాటకు నే మోయియనుజ.

నీవుగూడ నావెంటనద్యితివేని భరతుఁడు మఱియొకవిధమున భావించఁ
గలడు.

లక్ష్మ—అగ్గిజా! నీవెంత చెప్పిననునరే!

తే. గీ. రామచంద్రుఁడు లేనిరా నే వ్రంబునందు
నిల్వనెంచునె సౌమిత్రి నే నిశ్చయముగ
నన్ను నీవెంటఁగొనిపోవ నే కున్నవినము
మరణమేనుమ్ము నాకును నే కరణమగును.

శ్రీరా—తమ్ముడా! దీనికింత కావలయునా; చాలుచాలు. కానిమ్ము;
నీవుకూడ నావెంటరమ్ము?

దశ—ఈ! సీతా! లక్ష్మణా! మీరెంతయు ధన్యులు. (తన్నుజేళింతు
కొని) ఓయీ! మూఢదశరథా!

తే. గీ. సర్వరాజ్యంబువిడనాడి నే జాయతోడ
తమ్ముడును వెంటరా సర నే న్యాయులకును

నరుగుచున్నాఁడు శ్రీరాముఁ ॥ డకట, యింకఁ

కాగ్రములదాల్చి నీవును ॥ బ్రదికెదల?

(వ్రక్కనుజూచి) నుమంతా!

నుమం—(వ్రవేళించి) మహారాజా! ఏమిసెలవు ?

దశ—శ్రీరామచంద్రుఁడుచుడియసత్యవాక్కురిపాలనార్థమై నిజసతీమణి
వెంటరాఁడమ్ముడగు సౌమిత్రితోఁగూడ గానసంబుల శ్రీగురు
న్నాఁడు. కావున సమస్త సైన్యములను, సంపదలను, రథగణ
హయములను నాతనివెంటఁ బంపుము; రాష్ట్రజనులలో నిష్ట
మైనవారిని నాతనివెంటఁ బోవచ్చునని చాటఁబంపుము. సత్య
రముగ నట్లు గావింపుము.

తే. గీ. సంపదలు లేక రాష్ట్రంపు ॥ జనులు లేక

కరులు లేక పథాలు మేల్ ॥ హరులు లేక

సత్కళాహీనమైన రా ॥ జ్యంబు నెట్లు

భరతుచేత నేలించునో ॥ వడఁదికై

చూచువాఁడను నేను సం ॥ కోచమేల.

తై. —నాథా! మీరట్లాసర్పినచో నాకీవరంబులేయొక్కరలేదు. మీరు
మువ్వరు చాచెదుట నారవశ్రుములఁ దాల్చి యరణ్యముల
కిరుగవలయును.

దశ—హా ! పాపిష్ఠికా ! ఎంతకఠినాత్మురాలవు ? హా ! రామూ
రామూ !

తే. గీ. వట్టభద్రుని జేయగాఁ ॥ గట్టబెట్టి

నట్టి పట్టుబట్టలవీడి ॥ యకటనీవు

నారబట్టలధరియించి ॥ ఘోరపనికి

దావనునిరితిఁ జనదవా తిండివిడచి

రామ; రఘురామ ! శ్రీరామ తిండిరామ.

(మూర్ఛిల్లును.)

శ్రీరా—(తైలంజాది) అమ్మా! నీవెట్లుచెప్పిన నట్లుజేసెదను. నారవ
ప్రముఖుఁ దెప్పింపుము.

తై—(నిష్క్రమించి వెంటనేవచ్చి నారబట్టలు మువ్వరకునిచ్చును.
శ్రీరామాదులు వానిని ధరింతురు.)

శ్రీరా—(తైలంజాది) అమ్మా ! తిండిగారి సత్వముగాపాడుటకును,
భవదిష్టంబుదీర్చుటకును, నేనే జానకీలక్ష్మణయుతుండనై యర
ణ్యంబుల కరుగుచున్నాను. నీకుఁదెలియని విషయము లేవియు
ను లేవు. తిండిగారికి నాపైఁ బ్రేమయధికము. ఆతఁడు నన్నె
న్నడును దాసియెఱుంగఁడు. ఆకారణమునఁబుత్రీమోహముచే
నెవ్వఁడైన నిన్ను గతినవాక్యములాడినచో నీవు వానిని సర
కుఁగొనక యాతనికి నాపైఁగలుగు బెంగను బోఁగొట్టిధైర్యము
జెప్పము. తల్లీ ! నేను జెప్పవలసినదంతకన్న నేమియు లేదు.
ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను; బోయివచ్చెదను. ఆశీర్వదించి
వంపుము. —(నమస్కరించును.)

తై—వత్సా! రాఘవా! పితృభక్తితత్పరుడవగు నీ కెల్లెడల శుభం
బగుఁగాక. నిధర్మతత్పరతయే నిన్ను రక్షించుఁగాక !

లక్ష్మణ—జననీ! అగ్రజానివెంట నరిగి వచ్చెద.

తై—సోదరభక్తిగల నీకు శుభంబగుఁగాక.

సీత—అత్తగారూ ! ప్రాజ్ఞేశ్వరుని సేవించుచుఁ బోయివచ్చెదను.

తై—తల్లీ ! జానకీ ! శుభమగుఁగాక.

శ్రీరా—(లక్ష్మణునిజాది) తిండిగ రుమూర్ఛిల్లియున్నారు. కానిమ్ము
(తిండి)చరణములకు ముక్తి) తిండి! నేనరిగివచ్చెద.

దశ—హా! రామా ! రామా !

(శ్రీరాముఁడు, సీత, లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీక—(తనలో) అబ్బా ! నేననుకొన్న కార్యమయినది.

దశ—(మూర్ఛనుండి లేచి) రామా ! రామా ! (ఇంచుకయూరకుండి)
వలకవేది (శ్రీకనుజూచి) ఏడి నారామచంద్రుడు. నాపెన్ని
భానమేది ! నాభాగ్యములకుంటయేడి, నానోములమూటయే
డి. నాదైవమేది. ఓరామా ! మదీయ సత్యవాక్పరిపాలనార్థమై
యరణ్యమున కరుగుచున్నవా ? ఈదశరథుని నేమిచేసిపోవు
దువు. ఇంక నేను నిన్ను (బాసి జీవించగలవా (శ్రీకంజూచి) హా !
పాపాత్మురాలా ! ఎంతపనిజేసితివే. నారామునకును నాకును
నెడబాపితివే. (ఎదుటజూచి) అడుగో నారాముడు. అదిగో
సీత. అడుగో ! లక్ష్మణుడు. ఓరామా ! నేనుగూడవచ్చుచున్నా
ను. నిన్ను (బాసి నేను జీవించజాలను. నన్నుగూడ నీవెంటఁ
గొనిపోమ్ము ఇదిగో ! వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీక—ఏమిది ! మహారాజు పిచ్చియై తినవానివలె రామునికై వీధిం
బలుగిడుచున్నాడు. ఎవ్వరినైన బంపెదఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

రంగము:—(కౌసల్యమందిరము—చ) వేళము,

(కౌసల్య, నుమిర్య)

నుమిర్య—అబ్బా ! నేను శ్రీరామచంద్రవట్టాభిషేకమహోత్సవమగు
సనిగదా మహారాజుగారు నిన్నమనతోఁ జెప్పినారు. అదియుం
గాక తన్మహోత్సవసందర్భవార్థమై కొందఱు రాజులును, బె
క్కందు) మునీశ్వరులును గూడ వచ్చియుండిరనినియుంటివి.
వట్టాభిషేకమహోత్సవార్థమై సగరమెల్ల సలంకరింపఁబడినదే?
నిన్నటిదినమున శ్రీరాముడు సీతాసమేతముగాఁ బుణ్యోపవా

సదీక్షగైకొని, తెల్లవారుజామున వసేస్తుండు దోడ్కొనిపోవ
జానకీలక్ష్మణయుతుడై పట్టాభిషేకమహోత్సవమండవమున
కరిగియుండెనుకదా! ఈసరికి పట్టాభిషేకమైయుండువా?

కాస—చల్లెలా! నీవెంతవెట్టిదానపు పట్టాభిషేకనమయినను మహా
రాజుగారు చునకు వార్తబంతుకయుండురా, మనసురుగకయుం
డుమా! ఇంతకుముందు మోగింపుబడుచున్న మంగళధ్వనులు
గూడ పావబడినవి. దీనికి గారణము నేనుగూడ నూహింపు
బాలకయన్నాను. ఎందుచేతనోగాని వాహ్మదయము గలత
నొందుచున్నది.

సుమిత్ర—అడుగులచక్కడు వినవచ్చుచున్నది. ఎవ్వరో వచ్చుచున్న
ట్లున్నారు.

(సీతారామలక్ష్మణులు వారవసనములచాల్చి వ్రేళింతురు.)

సుమిత్ర—ఎవ్వరొయనకొంటిని! సీతారామలక్ష్మణులే! ఏరికీనేమ
ములేమి?

శ్రీరా—(కాసల్యచుసమీపించి)అక్కా! వావందనములగైకొనుము.
(సమస్కరించును.)

కాసల్య—(అశ్చర్యముతో)

సీ. కీరిపాలుడేయ; వ స శిష్టుంజగట్టిన

పట్టాభిషేకపు స పట్టమేది

రాజువైతివటంచు స రహిదెల్పుముందుగా

చారిదీసెడి చోపు స చారులేరి

ఉభయపాగ్వములంచు స నెవ్వగానుండెను

వందిమాగధసూత స బృందమేది

నిన్న నీపు ధరించు స వన్నెవన్నెలఁబెల్లు

బంగార్జరీపట్టు స బట్టలేని

తే. గీ. నారబట్టలివేల బుర్ర గారుతండ్రి
 తపసివేషము లేటికి ర దాల్చినాపు
 మెడను రుద్రాక్ష తెందుగు ర బడిలివేల
 కారణము జెప్పమా నను ర గన్నకొడుక.

(సీతనుజూచి) అమ్మా! సీతమ్మకల్లి! నీవుగూడ కొంచెము హెచ్చు
 తగ్గుగా నిట్టివేషమును బూసితివేమి? నాధునకనుగుణముగా నుండవల
 యుననియా! (లక్ష్మణునిజూచి) లక్ష్మణా! నీవును నగ్గిజునే యనున
 రించితివా!

లక్ష్మణ—అమ్మా! కానల్యాచుహదేవీ! మామువ్వురచేతను నీవేషము
 లొకరు వేయుచినారు.

కాన—(రామునిజూచి) తండ్రి! రాధునా! ఈవేషములేమి? మీవే
 షములు నాకుఁ జెంతయు, వింతయు, గొలుపుచున్నవి.

తే. గీ. వట్టభద్రుడవౌదన్న ర వాక్యమేది
 గురుడుబెట్టినలగ్న మే ర తెరపునరిగె
 వింతవేషము లేటికి ర వేసినారు
 కారణము జెప్ప చిత్తంబు ర కలఁతఁజెందె.

నాయనా! రామచంద్ర! మాటలాడవేమి?

సీ. కస్తూరికా తిల ర కముబెట్టుమోమున
 భూతియారీతిని ర బూసివేల

మేలై నహారము ర లీలించుగళమున
 మలసిరుద్రాక్షల ర నిలిపివేల

కమ్మనంకఁగినూనె ర కడురాచ కేశముల
 మునులజడలగీతి ర ముడచివేల

వట్టుడుకూలము ర లట్టుచుందువు వార
 బట్టలనివ్వుదు ర గట్టివేల

తే. గీ, వీరుగూడ నీవేషమే శ వేయనేల

చెప్పమీ కారణంబన్న శ చెప్పవేల

దీనికెల్ల గారణమును శ దెలిపినాడు

చిత్తము కుదుటపడునట్లు శ జేయుమయ్య.

లక్ష్మ—అమ్మా! కైకమ్మగారు మూమువ్వరకును నీవేషములు వేసి

వనవాసవాటకమాడుమని నెలవిచ్చినారు. తెలిసినదా తల్లీ!

సుమి—అదేమి ! కుమారా! నీమాటలలో వర్ధము సరిగా దెలియుటలేదు.

శ్రీరా—(కొనల్యనుజూచి) తల్లీ! ఇందులకుఁ గారణము నేను చెప్పె

దను. నీవు చింతించవలదు. మున్ను శంబరానురయధ్వజము

యమున మాతండ్రి కైకమ్మగారు చేసిన సహాయమునకుమెచ్చి

రెండు వరంబులిచ్చియున్నవారట. అందుచే నావరంబులూమె

యివ్వడు కోరినది. అందొ కటి నను బదునాలువత్సరము లర

ణ్యమున వసింపఁజొపుటయు. రెండవది భరతునకుఁ బట్టము

గట్టుమనియుఁ గోరెను.

కాన—హా! ఎంత నిర్భాగ్యురాలను (మూచ్చిలును.)

సుమి—అయ్యో! కుమారా!

(కొనల్య పాడడిపాట.)

హిం! తొడిరాగం—ఏకతాళం.

। హాకాలమహిమ కేమని దలంతునయ్యోదైవమా!

అ. ప. లోకమాన్యుడు! పాపననాముడు! నాకుమారుడు! శ్రీరామునకు.

శ్రీకరముగ యారాజ్యము రేపువట్టాభిషేక మొనరించెడితరి

ఓకైగా నీకేయక కారంబొనరించెనునినోర్వవై తివి! హాకాల!

కాన—(మూర్ఛ తెలిసి) హా! తనయా! రవివంశభూషణ! శ్వేచ్ఛండ

ప్రసీప్తండగా భరతునకుఁ బట్టముగట్టుమనిబోరుట కామెకెట్లు

నోరువచ్చిందీ. (కైకనుద్దేశించి) అయ్యా! కైకా! నేనుగాని నా
కుమారుడుగాని నీకేమియవకారము గావించియుంటిమి! మా
యెడల నీకింత యానూయ యెలకలుగవలెను? ఇర్తనీకు వశుఁ
డై యుండెనుగదాయని యిట్టికోరిక కోరుదువా! అక్కటా!
శ్రీరామచంద్రమూర్తి యెప్పురికిని నవకారము సేయువా యీ
కాడే. (దశరథునుద్దేశించి) ఈ! మహారాజా!

తే. గీ. కైకపైసను నీకంత శ కరుణయున్న
జీరణ రత్నతతియొ యి శ చెప్పదరుగాక
కన్నకొడుకు నీరీతి ను శ గాటవులకుఁ
బంపుమనఁగానె పంపుదే శ పార్థివేశ.

ఏతంబులైనను గుమారులను నిట్లుజేసిరా.

తే. గీ. రాఘవా! శేపు నిన్నును శ రాజుఁగాగ
నిలుపుదునటంచుఁ బల్కిన శ నీదునోట
వనములందునఁ బదునాల్గు శ వత్సరిములు
వాసమునుజేయఁ జూమ్మంచు శ బలికెట్లు.

నాథా! కైకకోరిక దీర్చుటయే ధర్మమని తలంచితినిగాని మతేమియు
విచారించవలెతివి.

[రాముడు పాడెడిపాట.]

ఫీలువారాగం-ఏకతాళం.

ప॥ శోకిలకమ్మా! నాకొరకుమదిని సుంతయైన శో॥

అ॥ ప॥ లోకంబున జనకుని భత్యంబు గాపాడుకొరకు
మీకు నేనువుతుడనై పుట్టితినిని యూహింపుము శో॥
అకైకమృదుగాని । అకల్మషుడు తండ్రినిగాని
నాకైదుఃఖముననుండి । వారినిం మాపింపకమ్మా శో॥

శ్రీరా — అమ్మా! నీవుచింతించవలదు. ఇందు తండ్రివలనఁగాని శ్రేక
మ్మగారివలనఁగాని యావంతయు దోషములేదు. పర్యవసర బద్ధు
డై నాతండ్రి యీవరముల నిచ్చియున్నాఁడు. తండ్రిగారిపర్య
మాను నేను గాపాడవలయును. ఈధర్మము నీకును దెలిసియే
యున్నది. నేను జానకీలక్ష్మణ సమేతముగా నరణ్యమునఁ బదు
నాల్గు వత్సరములును చరించినదెదను. ఈనిషయమున నీవుతం
డ్రిగారి నేమియు నని యాగ్రహము దెప్పింపక యాయనచిత్త
వృత్తి ననుసరించి వ్యవహరింపుము.

తే. గీ. భవ్యగుణుడైన భరతుండు శ్రీ భక్తితోడ

నాకు మూఱుగ నెప్పుడు శ్రీ నీకువలయు

కార్యముల దీర్చుచుండును శ్రీ గానమదివి

జంతయనుమాట నావంత శ్రీ చేర్చకమ్మ.

(నుమిరి)నుజూచి) తల్లీ! నుమితా)జేవి! ఈలక్ష్మణుడు గూడ నావెంట
వచ్చుచున్నాఁడు.

తే. గీ. వలదువలదంచు నెంతయో శ్రీ కలికినాడ

గాని వినక నావెంటరాఁ శ్రీ బూనినాడు.

కొఱత యేమియువీనికి శ్రీ గూర్చకుండ

నరసిరక్షించి తోడైత్తు శ్రీ మరలనీకు.

నుమి—నాయనా! రామభద్రా! నీవెంటనున్న వీని శ్రీకొఱత గల్గును.

నిరంతరమును నీచరణసేవతప్ప నన్యమెఱుంగనియీతఁడు పుణ్య

మూర్తియగుటచేతనే నీతోనరుదెంచుచున్నాఁడు.

కాన—(రామునిజూచి) కుమారా! గాఘవా! నీవువసంబులకుఁ బో

వుదునని చెప్పినంతనే నాప్రాణముపోకున్నది. నిన్నువిడిచి నేనె

ట్లుజీవించగల్గుదును. నా శ్రేమిదారిజూపింతువు. నన్ను కూడ నీ

వెంటఁగొనిపోమ్ము.

శ్రీరా—అమ్మా నీవు పుత్రీవ్యామోహమున నట్లుచింతించెదవు. నా
మాటవిని నీవు ధైర్యస్వాంతపుగమ్ము. ఇంకమాకనుజ్ఞనిమ్ము.

కౌస—అయ్యా! తండ్రి! నన్నువిడిచిపోవుదువా?

తే. గీ. భరతునృపుశేషుఁ గైకకు శి వాంఛయున్న
నట్టివరమునే యేల శి యడుగరాదు
వనములకునిన్నుఁ జంతుగా శి వలయుననుచుఁ
గోరగానేల నాకును శి క్షోభగాక.

సీత—అత్తగారూ! మీరుకొంత ధైర్యమును బూనవలయును. ఈరీతిని
దుఃఖించినందువలనఁ బ్రయోజన మేమియును లేదు. ప్రాణేశ్వ
రుని వెంటనరుగుటకు నాకాజ్ఞనిండు.

కౌస—పుణ్యాత్మకాలవగునీవు నాధునివెంట బోవుచుంటివా! రాము
ని వివాహమాడి యెట్టిసౌఖ్యమునో బొందుదువని నీతండ్రి త
లంచినాడు కాని యిట్లు నాధునితో నరణ్యముల సాలగుదువని
యెన్నడును దలంచి యుండఁడుకదా. లోకమున గొందఱు న
తులు తమవతులు నిర్ధనులుగను, దుర్బలులుగను నున్నచోఁజ
లకనఁజూతురు. నీవట్లుగాక నాధునివెంట ఘోరారణ్యముల క
రుగుచుంటివి సాధ్వీ లోకమున నిన్నుఁజెప్పి మఱియొక్క సతినీ
జెప్పవలయును, తల్లీ! సీతా! శ్రీరాముఁడు నిర్ధనుఁడుగాఁడు మ
హేంద్రవైభవమునందఁగినవాఁడు. దుర్బలుఁడునుగాఁడు ఒక్క
సారి విల్లుచేఱువాని నారిసారింది తివ్రదృష్టితోఁ జూచెనేనిమూ
డు లోకములును వడఁకును కాని కాలపాశమున నిట్లు బద్ధుఁడై
నాఁడు. పితృవాక్య పరిపాలనార్థమైయారఁడు వదునాల్గువత్సర
ములును నరణ్యములఁ జరించి, వచ్చి రాజ్యశ్రీకిఁ బట్టాభిషిక్తు
డై మహేంద్రభోగముల నందఁగలఁడు.

మమి—(లక్ష్మణునిజూచి) వత్సా! లక్ష్మణా! రాముని వెంటఁబోవుచు
న్న నీపుణ్యమేపుణ్యము సీకోక్క సంగతిఁజెప్ప వలసియు
న్నది. ఈజానకీ వట్టిదుఃస్థ; అరణ్యమంతయు రాక్షస సంచా
రమైయుండును. రాత్రులయందుగాని కుగిలగాని శ్రీరా
ముఁడు నిద్ర బోవునపుడైనను వేయేల నన్న వేళలయందును
తరాసనధరుండవై యామెను రక్షింపుచుండును. మఱియింకొ
క సంగతికలదు. అమృతారణ్యభూమియే సాక్షి. సంగరంబుగను, న
గ్నిజండైన శ్రీరాముని దశరథభూపాలునిగను, సీతాకాంతను న
న్నుగను భావించి యతిజాగరూకుడవై మెలంగుము. అన్ని వేళ
లయందును వీరిరువురను రక్షించుభారము నీదైయున్నది.

లక్ష్మణ—శ్రీరామ సేవతప్ప నాకుఁగావలసిన దేమున్నది.

శ్రీరా—(కాసల్యముజూచి) తల్లీ! ఇంక మాకనుజ్ఞనమ్ము.

కాస—నీపు వెళ్లుదునని పలికినంతనే నాకుమఃఖము వచ్చుచున్నదోయి?

శ్రీరా—ఇట్టిసమయమున ధైర్యమేసహాయము సేయును.

కాస—తండీ! నిచారించిననులాభములేదు. ఇదిగో! గుండెరాయిఁ జే
సికొన్నాను. వత్సా! ఇటురమ్ము

శ్రీరా—(సమీపించును.)

కాస—కుమారా! అఖిలదిక్కులును, నూర్యచంద్రులు, భూమ్యాకా
శంబులును, సలుస్తదేవతలును, నిన్నురక్షించెదరుగాక మున్న
మృతిముదెచ్చుటకై యరిగిన గరుడునకు నాతనితల్లి యగు విన
తామహాదేవి యొసంగిన యాశీర్వచనములును రక్షలును సదా
రక్షించుగాక. వనవాసము బూర్తిచేసి నుభవైవద్వి మాకన్ను
ల కానందము గలిగింతువుగాక. (లక్ష్మణునిజూచి) నీవీలక్ష్మణు
ని పతిజాగరూకతతోఁ జూడవలయును. లక్ష్మణా! నిన్ను సమ
స్తదేవతలును రక్షించెదరుగాక. నుభవై యన్నతో మరలి వ

త్తువుగాక. (సీతనుజూచి) అమ్మా! జానకి! ఇలివెంటనున్న నీకే
కొఱంతయుఁ గలుగకుండుగాక. త్రిమూర్తులభార్యలెవ్వఁడును
నీవెన్నంటియుండి రక్షించుచుండుదుగాక.

శ్రీరా—అదిగో నుమంత్రుడు రథము తెచ్చి వాటినిలిపినాడు. (కా
సల్యనుజూచి) అమ్మా! సెలవు (సీతామలక్ష్మణులు కాస
ల్యానునుత్యలకు నమస్కరించి నిష్క్రమింతురు.)
(తెరవాయిను.)

రంగము—[నాకేతనరంగమునకు వెలువలనున్న జయలు.]

శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణ సమేతముగా రథమెక్కి బ్రవేశము.
(తెరలో)

ఉ. హరఘనందనా! రవికు సీ లాంచుధి పూర్ణశశాంక! కీర్తి వి
స్తార! తపఃఫలంబ! నము సీ దానగుణాకర! రామచంద్ర! యీ
తీరున నన్నుఁ బాముట మ సీ దిగ దలపోయిగ ధర్మమానె; నీ
తీరును నాపుమయ్య యిదె సీ తీవ్రరయంబున నేనువచ్చెదగా.
(శ్రీరామాదులు బ్రవేశింతురు.)

శ్రీరా—(నుతుంతునిజూచి) నుమంత్రా! మాతండ్రినన్నడఁబాడు
జాలక యితి శిఘ్రగమనమున నన్ను గలసి కొనుటకువచ్చుచుఁ
డేటు నాపుమని శీకరించుచున్నాడు. ఈసమయమునసీతఁడు మ
నలఁ గలిసికొనినచో మనవెంటనంటి రాఁగలఁడు. కావున రథం
బాతనికే గనఁబడకుండఁ దోలుము.

నుమం—మంచిది. (నిష్క్రమింతురు.)

దశరథుడు—(పైవద్యమును జదువుచుఁ బ్రవేశించి) ఓరా. మా! నేను
నూడ నిన్నుగలియవచ్చుచుంటినని బలకుచుండఁగా రథంబా
కుక పోవుట ధర్మమా! నీవు వనవాసముల కరిగినచో నాకేయి
దిక్కు.

చం. వనజహితాస్వయాభరణ శ భానురవద్ధుణశీల, నిన్ను నుగ
 వనములకంపి నేనిచట శ బ్రాణముతో మనశక్త్యమానె; నీ
 వెనుక నె వచ్చుచుంటి రథ శ వేగమునాపు మొకింత నేనుచు
 వనములనుండువాడ ముని శ నాథులగొల్పుచు నిన్నుజూచుచు
 అయ్యో! యెన్ని కేకలు వేసినను రథమాగక యున్నది. (నుమంతుని ద్వే
 శించి) ఓనుముతా! నీవైనను నామాటనివి యొక్కొంత రథవేగము
 నాపుము. శ్రీరామమూర్తి నడబాసి యుండఁజాలని నేను వానింగలసి
 యరణ్యములం గుండుటకు వచ్చుచున్నాడను. నీవైనను నాయందు
 దయవహించి రథమాపుము.

త. గీ. సత్యగుణుడైన శ్రీరామ శ చంద్రమూర్తి
 లేనిరాజ్యమేటికి నాకు శ లేమలేల
 భాగ్యభోగములేల; యీ శ పాణిమేల
 వానివెంట నె యుండెద శ వనములం ను

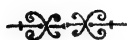
(ఇంచుకయూరకుండి) ఈనుమంతుఁడుగూడ రథమునా పకయున్నవాఁ
 డు. అదిగో! రథముగూడ చాలదూరముపోయినది.

త. గీ. అదిగో శ్రీరామచంద్రుఁడు శ ననుగో పూత
 చరితయైన సీతమ్మ;ల శ క్షుణుడునదిగో
 రథముపోవుచున్న వేగ శ రాముఁగలియఁ
 జాల(భగవంతుని ద్వేశించి) ఈదైవమానన్నరేఖంబరాదె.

అదిగో! రథముగూడ దృష్టిపథమునుండి తప్పిపోవుచున్నది. ఈ రామ
 చంద్రా! ఎంతపిలిచినను నిలువకయరిగితివా? ఇంక నేనేమిసేయుదును
 నిన్ను విడిచిన వాళరీరమునమాత్రము పాణిములునిలుచునా? ఈ! రా
 మా! మదాజ్ఞాపరిపాలనా! నీవిషయమునఁ గైకయెంతకూరకర్మమా
 చరించెరా తిండి! అదిగో! రాముడరిగివాడు. ఇంక నే నార

నిం గలిసికొనజాలను. నాచిత్తమున నదియొక విధముగ దడ జనించుచున్నది. కన్నులు తిరుగుచున్నవి. లోకమేమియుఁ గానిపించుటలేదు. అడుగులు తడబడుచున్నవి. అయ్యో! నిలువజాలకున్నాను. నాజేహమునఁ బ్రాణములుగూడ నుండునట్లు గానిపించదు. ఇంక నేను రామచింతనముననే జీరితిమి నాల్గునాళ్ళును కాలము వెళ్ళఁబుచ్చెదఁగాక! (నిష్క్రమించును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

గ్రామోభోను హాస్యపుపాటలు.

గ్రంథకర్త. వల్లూరిజగన్నాథరావుగారు. ఇందు, గోష్టిపాట, వడవపాట, లంజపాట, గోంగూరపాట, గంగిపాట, వత్స బ్రాహ్మణుడుపాట, మొదలగునవి చుప్పదిరెండు పాటలు గలవు. యీపాటలన్నియు గ్రామోభోనులయందు దేశమంతయు వ్రాసినవి కెండియున్నవి.

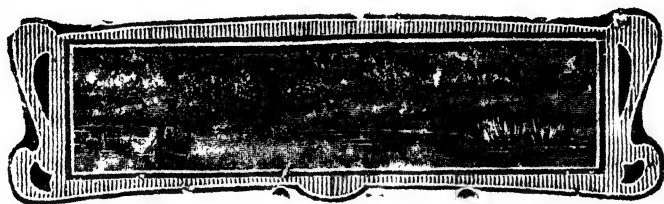
పెం 0—6—0 మార్కెను

వలయువారు.

కందులగోవిందం,

జనరల్ బుక్కుడిపో,

బెజవాడ. కృష్ణాజిల్లా,

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

తృతీయాంకము,

రంగము:—[గంగాతీరము.—శ్రీరాముడు, సీతాలక్ష్మణ
నుమంతులు వ్రేవేళము.]

శ్రీ—(నుమంతునిజూచి) నుమంతా!

మ. కొడుకా! తేరునునావరాయనుచు నా శ్రీకొలింపుచుగ వెంటవ
చ్చెదనాతండి యవస్థజూడకనిచుగ శ్రీ శీఘ్రంబుగాఁ జేరునుగ
నడువంగాదగునంచు జెప్పినమా శ్రీ నాతండి యిద్దానికి
గడుదుఃఖించియెయుందుఁగాదె యకటా శ్రీ కష్టంబుగల్గించితిగ్.
అకటా! మాతండిగారిదుఃఖమునకు నేనేకదా కారణము.

నుమం—రామచందా! ఇందులకుఁ గారణము నీవెల్లగుదువు. మీ
యిడుమలకును, మీతల్లి చింతకును, దండిగారి వగపునకును
శ్రేయోకదా కారణము. ఆవరములేకదా యింతకొంతవీసెను.

శ్రీరా—అమెనుగూర్చి మనమేమియుఁ బలుకరాదు.

తే. గీ. అజి నామెచేసిన సహా శ్రీ యమునుమెచ్చి

యిచ్చి నట్టివరద్వయ శ్రీ మిపుమదీర్ప

సత్యమును నిల్పుకొనఁగనా శ్రీ జననికతఁడు

శ్రేయోదయన లోపంబు శ్రీ గలదె చెప్పుమ!

కైకనునిండించినచో మనకుఁ బాపముగూడ సంభవించును. అదియట్లుంచుము.

తే. గీ. తల్లి కైకమ్మ కరుణచే తగడ యఖల
మునులకును నివాసమా వన త భూమితలియఁ
బావనంబైన గంగా నృ త వంతి నిపుడు
గనులపండువుగాఁ జూడఁ త గలిగెమనకుఁ

ఇంతకన్న కావలసిన భాగ్య మేమియున్నది.

నును—రామచంద్రా! సీహృదయ మతినిర్మలమైనది. కానిచో కైకమ్మగారివలన దోషములేదని చెప్పదువా! సవతినుతుండ వని యిట్టి యిక్కట్లు బెట్టఁదలంచెనుగాని లేనిచో నిన్ను వన వాసిఁ జేయుమని యేల వరంబుగోరవలయును. ఇంతకంటెగోరుట శేమియు నామెకుఁ దోచలేదా. బోనిమ్ము. భరతుని రాజుగాఁ జేయుమని గోరినగోరుగాక. నీకీవనవాసమేల?

శ్రీరా—నునుంతా! ఇందలిరహస్యము నీవు గ్రహింపలేకబోయితివి. కైకమ్మగారు స్త్రీయయ్యును రాజ్యతంత్రమునందు మిగుల సామర్థ్యము గలిగియున్నది. మూతండిగర్భమున జనించిన నలుపురిలో నేనుజ్యేష్ఠుడనుకదా. అందుచేత నేను రాజ్యపరిపాలనార్హుండను. భరతునకుఁ బట్టము గట్టింపవలయు ననుకోరిక వ్రత్యేకముగనే కోరుటకొక సంశయమామె పొందియుండును. జ్యేష్ఠుడనగు నేను పురంబుననుండఁగా భరతుఁడు రాజగుట యేమని వ్రజలాడుకొందురనిగాని, భరతుని రాజ్యపరిపాలనంబున పురంబున నేనుంటినేని, రాష్ట్రజనులందఱును నావట్లాభిషేకోత్సవమునకై యెదురుచూచుచుండుటచేత నేనేమియిన సడ్డుగలిగింతు నేమోయనిగాని, తలంచి నన్నుగూడ వనవాసిగాఁ జేయుమని కోరియుండును. అంతియెశాని తల్లిగారికి నావంతయేని కోవములేదు. భరతునికన్న నెక్కువభక్తితో నామెను సేవించుననుసంగతి యామెకుసంపూర్తిగఁ దెలిసియు

న్నది. ఏదియెట్లున్నను స్వాభావిక రామణీయతతోఁ జెన్నుండు మహారణ్యవాసంబును, మునులసేవలజేయు భాగ్యమును నామ దయవలననే నూకుఁ గలిగినదని చెప్పవచ్చును. మాకామ మహోపకారిణి.

సీత—అహ! ఆకాశమునఁ ద్రిమూర్తి స్వరూపుండగు భానుండు తన వ్రచండకిరణాభిని జగ్రసింపఁ జేయుచున్నాఁడు.

శ్రీరా—(సీతనుజూచి) రమణీమణి!

[అరణ్యవ్రేళమున రాముండు సీత పాదాది డైలాగ్ పాట] 15

జేహాగ్ రాగం—చాపుతాళం.

రాము—ప॥ పడతీ । నుకుమార । నుందరాంగి । వలదంచునేవచ్చియిం
చఁగా॥

అ॥ ప॥ కడుచేముడిన్ నను । విడకన్ వెడ । లీయడవులన్
నడచుచున్

యిడుమలు జడుచుక । బడలిక జెందుచు । వెలవెల
బారియుంటివే॥ పడతీ॥

సీత—వినుప్రాణిలోల । యినకులశీలా । సకలసద్గుణాలచాలా
సనుసూర్పి మీరిను । మంతయున్ మన । మందునక
వెత । జెందకన్.

మనముల్పాహము । నక మీరుండుండు మనోహరా

నక మన్నించి విను॥

రామ—తే. గీ. రాజరుషియైన జనక ३ రాజపుత్రి

వై దశరథుకోడల ३ వై నిరంకు

శంబుగా లోకమేలెడి ३ శక్తిగల్గు

వాకుభార్యవై యుండియు ३ నానిమిత్త

మకట యడవులం జరియింప ३ నయ్యెనీకు.

అవిధాత యెప్పుటికీది వ్రాసిపెట్టెనో యెవ్వరికినిఁ దెలియదుకదా? కా
కున్నచో నాగర్భశ్రీయంతురాలవును, నుకుమారశరీరపునగు నీకెన్నఁ
దైన సరణ్యవాసము గలుగునని నీవు దలంచియుంటివా? ముందుమా
మున నేమిసంభవించునో యెవ్వరును నెఱుంగరుకదా?

తే. గీ. తగినసంబంధమియ్యది శ్రీ తరణివంశ

శేఖరుండగు దశరథు శ్రీ శ్యేష్ఠసుతుఁడు

రామచంద్రుఁడు వీరుఁడు శ్రీ రమణివాని

భార్యయై కడుసౌఖ్యంబు శ్రీ బడయఁగల్గు

ననుచు సంతోషమందుచు శ్రీ జనకుఁడతివ

నాకు నిన్నిచ్చెగాని నీ శ్రీ కీకఁడిని

భర్తతోఁగూడివనినుండ శ్రీ వలసినచ్చు

నంచు నెక్కింతయూహించు శ్రీ దయ్యోగాదె.

సీత—మనోహరా ! నీవు నన్నుఁగూర్చి యిట్లు వలికెదవేల !

తే. గీ. సకలసామంతరాజన్య శ్రీ సంఘమెలమిఁ

గొలువ రాజ్యంబుబాలింతు శ్రీ వలసెనట్టి

నీవెరాష్ట్రంబువిడిచి యి శ్రీ ప్లేగుదేర;

వలయునే నాకు సౌఖ్యంబు శ్రీ లలితచరిత.

నీవు నన్ను గూర్చి చింతింతువలదు.

శ్రీరా—సీ. వరిచారికాతతి శ్రీ నిరతంబునేదింతు

భాసిల్లుచుందువు శ్రీ వడఁతిమిన్న!

సీత—భర్తతోనుండిన శ్రీ భయదమ్మగంబులె

ఘనవరిచారికా శ్రీ జనములొ ను

శ్రీరా—ఉద్యానవనమందు శ్రీ మోక్షగాఁదిరుగుచుఁ

జెలఁగుచుందువుకదా శ్రీ చిగురుబోడి!

సీత—ప్రాజేశ్వరునితోడ శ వనవాసమైనను

నుద్యానవనమాచు శ నుత్పచుండు

శ్రీరా—నువాసీయమణిమయ శ మందిరంబులయందు

వసియించెదవుకదా శ వారిజాడి!

సీత—కోమలాంగుని వెంటఁ శ గొండలందుండిన

మందిరంబులెయ్యూచు శ మదికిఁదోచు

శ్రీరా—హంసతూలిక పాన్పు శ నందున శయనించి

యలరుచుండువుకదా శ తలిరుఁబోడి!

సీత—హృదయనాథునిగూడి శ నేలపైఁబడిన

తల్పంబెయ్యూచును శ దనరుచుండు

శ్రీరా—తే.గీ నట్టిసౌఖ్యంబులనుజాసి శ యకట! నీవు

నన్నుగూడి యరుదెంచి శ నన్నెదొరఁగి

వడగలేనట్టి కష్టముల శ జుచునుండి

యెట్టులోర్వంగఁ గలుగుదు శ వివృడబల.

సీత—తే.గీ. ప్రాణనాథునితోనుండి శ వసుచునున్న

కష్టమంతయునుగుల ను శ ఖంబెయ్యగును

వతినిసేవించి వరలెడి శ వడఁతికెప్పుడు

రమ్యగుణసాంద్ర! శ్రీరఘు శ రామచంద్ర!

నుమం—(తనలో) ఆహా ! ఈసీతవృద్ధయము నెంతయుఁ బొగడవల

సియున్నది. తనకై విచారింపుచున్న నిజేశ్వరునికెట్టి వాక్యము

లఁ జెప్పి విచారము పొఁగొట్టుచున్నదో! అక్కటా ! ఈదంప

తు లిట్టి కష్టములఁ బొందవలసినవారా ?

(కైకనుద్దేశించి) హా ! కైకా!

తే. గీ. పావమిదియంచుఁ దలఁచక శ భవ్యగుణుని

రామునిసతీయతముగ న శ రణ్యములకుఁ

బంధసాహసించితివిగా ॥ పాపచిత్త

యెంతగా విచారించును ॥ స్వాంతమందు.

కీర్తిశాలియు సద్గుణమూర్తియునగు శేకయరాజగర్భమున జన్మించిన నీకీర్తిగుణము లెట్లవడెనో తెలియకున్నది. రాముడు నీకు సవతినుతుండేయగుగాక. కలనైన నీకెగుఱేసియుండెనా? నీకెన్నడైన నవిధేయతః జూపియుండెనా? రామునకీర్తిముప్పు దెచ్చి పెట్టినందువలన నీకువచ్చులాభము, నీనెత్తినఱుగు లోకనిందతప్ప మఱియొకటి కాని పించదు. (ఇంచుకయూరకుండి) ఏమిది! నేను కైకను దూషింపుచుంటిని. ఎఱిగియో యెఱుంగకనో కైక యిట్టివరంబులు కోరినంతనే, న్యాయమార్గవిచారణుండగు దశరథుఁ డిట్లుగీకరించినాడు! ఆహా! కాంతామోహముకన్న కుమారునిఁగూడఁజూడనిచ్చెనుకాదుకాబోలు. ఇట్టివరములుగాక మఱివేఱువరములు గోరుకొనుమని దశరథుడు కైకకు బుద్ధిజెప్పినచో నింతవఱకు వచ్చునా. ఏదో సత్యమని యాతఁడు పేక్ష చేసినాడు. ఇప్పుడెవ్వరి నేమన్న లాభమేమున్నది. ఇంతకునుగొన్నాల్సిట్లెదుమ లరణ్యంబునఁ జదుమని యాసీతారామలక్ష్మణుల మొగంబులయందు విధాత లిఱుయించినాడు, ఆతనివ్రాత చాటుట కెవరికిని దరము కాదు కదా? కాని యొకదానికీమాత్రము నాకు దుఃఖ మొదవుచున్నది.

చ. తనయులు పుట్టలేదనుచు ॥ దైవతపూజలఁజేసిచేసి; మేలే

తనయులనల్వరగా నుగూడ ॥ ధన్యులమాన్యులఁ గాంచియెప్పుడుగ

గనులకురెప్పలట్లుగను ॥ గాంచుచుఁ జెందిన తండ్రియే కటా

వనముల కేగుఁడియనుచుఁ ॥ బంపెను వీరలనంచుఁ గుండెదగా.

(అందఱినిజూచి) నుకుమారశరీరులైన వీరి మొగంబు లెండఁజడుటచేత

వాడి, యెండఁజొచ్చెదిన తామరతూండ్లవలెనున్నవి ఇప్పుడేవీరిట్లుండిరి.

వదునాల్గువత్సరము లెట్లరణ్యములందు గాఁము గడుపుదురోక?దా

శ్రీరా—నుమంతా! నీవేదియో దీర్ఘాలోచనము సేయుచున్నావే ?

నుమం—తండీ! రామచంద్ర! ఆలోచనయేమున్నది. విచారమే.

శ్రీరా—నుమంతా! ఇవ్వకువిచారమెందుటి?

నుమం—రామా! విచారమెందులకందువా ?

తే. గీ. సకలభూవక్త్రమేలెచు శ చక్రవర్తి

వౌటకునుమాటు వసభూము శ లందుడవడి

వేషమునుబూని చరియింప శ వెలదిగూడి

తమ్ముడును వెంటరా నట్లు శ దరలివచ్చి

నందులకునిట్లు రాఘవా శ యాత్మవగతు.

శ్రీరా—నుమంతా! నీకీపిచ్చియేమి?

చ. జనకునిపత్యశాసనము శ నమ్మతి శీర్షమునందుదాల్చి యీ

వనములఁ గొన్నివర్షములు శ వాసముచేయఁగ భక్తిఁడమ్ముడూర్

పనితయు వెంటరాఁగ నిటు శ వచ్చెనురాఘవుడంచు నమ్మడి

ఘనముడమందకీరణం శ గాంచెదవేల విచార మక్కటా.

తే. గీ. రాముడిట్లు జేసెనటంచు శ రహిజగానఁ

గీర్తిడిండిమప్రజలు మో శ గింతుగదె

దానిచే మాకులీనుల శ ధర్మపరత

శాశ్వతంబుగనుండును శ త్కౌతలమున.

నుమం—రామచంద్రా! నీవంతధైర్యమును బూనఁగలవుగాని నాలో

ట్లు బూనఁగలరా ?

తే. గీ. నీవు పురిపిడి వచ్చుచో శ నీప్రయాణ

మఱిఁగి, పొరులెల్లరు వచ్చి శ యిట్లు మమ్ముఁ

జాసిబోవుదువాయంచు శ వగదినపుడు

నారికీపువచించిన శ వాక్యసమితి

చిత్తమున నాటియున్నది శ శ్రీగుణాధ్య.

శ్రీరా—సుమంతా! నీకు నాయందున్న వాత్సల్యమున నట్లువర్త-
ణించెదవు. ఏదియెట్లున్నను పితృవాక్పరిపాలనము పుత్రున కు
భయలోకములందుననుగీర్తి చెచ్చుచుగదా?

సుమం—రాఘవా ! నీగుణము లిదివరకే లోకమునఁ బ్రకాశించుచు
న్నవి. సమస్తరాజ్యశ్రీసౌఖ్యములను బరిత్యజించి యడవులం
దుఁ జరించినఁగాని కీర్తిరాదని తలంచితివా యేమి ?

శ్రీరా—ప్రత్యేకముగ నట్లుచేసినచో నీర్తిగలుగువా ? తండ్రిగా
సత్యశాసనముఁ బాలించుటకుఁగదా వచ్చితిని. ఇ య్యది యా
చంద్రాతారకముగా నిలుచునట్టి కీర్తికిఁ గారణముగదా?

సుమం—రామా ! నీవెట్లుచెప్పినను జెప్పఁగలవు. (సీతనుజూచి) తల్లీ!
జనకరాజపుత్రీ! జనకుని పూర్వపుణ్యవిశేషమున నాతనికి
బుత్రివై, పుడమిరాచూలికిఁ బట్టివై, సత్తాద్వీపసముద్రముద్రీ
త మహీచక్రము నిరంకుశంబుగఁ జరిపాలించు దశరథచక్ర
వర్తికిఁ బెద్దకోడలవై. సకలగుణాభిరాముడగు శ్రీరామునకు
భార్యవైయుండి యితవజ్రకును శుద్ధాంతసౌధమునఁ బరిచా
రికాశతంబు నిరంతరంబును భక్తిగొలువ సమస్తసౌఖ్యముల
సనుభవించుచున్న నీకీదుర్లుటంబైన వనవాసము సంభవించెను
గదా? అమ్మా ! నీస్థితికి నేకేమనివగతును !

సీత—సుమంతా! భగవత్సముండగు పాండేశ్వరుని వెంటనుండి నే
బడు కష్టములన్నియును నాకు సుఖములే యగునునుమా! నే
నెవ్వడునుగోరునది పరినెన్నఁడును బాసియుండకుండుటయే.

సుమం—(లక్ష్మణునిజూచి) తండ్రి ! లక్ష్మణా ! నీవుగూడ సగృహిని
వెంట వచ్చితివి.

డి. రాముని నెంతయుఁ భుసత 3 రంబగు భక్తిని గొల్పుచుండి యీ
భూమిఁజరింపుచుండెదవు 3 పుణ్యుడవెంతయు నీవునివ్వజా

రాముని బాయలేకను న శ్రీ రణ్యములందునగూడ శ్రీరఘుస్వా
మికి సేవఁజేయఁగను శ్రీ వచ్చితివెలయు సంతసంబునఁ.
నీవు మాహా పుణ్యమును జేసి యుండుటచే నీతనివెంట వచ్చు భాగ్యము
లభించినది.

మ. వనమందెండకు నానకొర్పి మును లే శ్రీ భవ్యాత్మనింజాడఁగా
ఘననిష్ఠందవమాచరించియు వెనక శ్రీ గానంగ లేకుందురా
సనకాద్యుత్తమమానిపూజితవదా శ్రీ బ్రాతుండునాశ్రీతుగా
మనమందెంచి నిరంతరంబు భజియిం శ్రీ భగవాను నానందమా.

నుయిం—లక్ష్మణా! నీవెలయుఁ గృతార్థుడవు.
శ్రీరా—(అందఱినిజూచి) పేయసీ ! లక్ష్మణా ! నుమంతా ! అటు
జూడుడు.

సీ. విశ్వగర్భుడగుచు శ్రీ వెలుగొందు హరివదా
బ్రయలసేతు లలఁచ శ్రీ జన్మకృహము
భక్తజనోల్లాసి శ్రీ పాపవినాశిని
వారణాసీపురి శ్రీ వానభూమి
పార్వతీవల్లభ శ్రీ వరజటాజాట పృ
దేశంబు నాట్యంపు శ్రీ దివ్యసీమ
స్నానమాడినయంత శ్రీ సకలాఘసమితిని
భారదోలుట చూడ శ్రీ. కరమగుణము

తే. గీ. అట్టికరమపావనమౌచు శ్రీ సలరుగంగ
జూడఁడి మదికి మిగులఁ శ్రీ జోద్యముగను
గనులవండువ యగుచును శ్రీ గాఢిలుచుండు
దాటుఁజోడము రండిక శ్రీ దానినిపుడు.

నును—(తనలో) మేమును గంగను సమీపించినాము. ఇప్పుడే రాముండు గంగను చాటుదమని చెప్పుచున్నాడు. ఈతని నోటి నుండి యీమాట వెలువడగానే నాప్రీతియు లెగిరిపోవుచున్నది. అయ్యో! ఇంక నన్నీతఁ డయోధ్యాపురమునకు మఱి లిపోవ్వని చెప్పును గాబోలు.

తే. గీ. కరమపావనమూర్తికయై న వరలునట్టి
రామురామాయుతముగ న న రణ్యములను
వదలి యెట్లుబోవుచునేను న భావమందు
నమిసేయఁగదోచ ది న శేమిసేతు.

(అందఱును నడచుచున్నారు.)

[గంగానదినిజూచి లక్ష్మణుండు పాడెడిపాట.]

కమాచిరాగం—ఏక తాళం.

ప॥ ఆహాద్భక్తర్పణవిరాజితమగు యీనది॥

అ॥ ప॥ ఓహూ వర్ణింపనలవిగాకుండె॥ ఆహా॥

మహామహులు సర్వమునులు సదా యీసమీపమునగ
విహరించుచు కడునిష్ఠగ. | ధృతివహించి తపమొనర్చి ఇష్ట
కామ్య ! సిద్ధులై | ధన్యులౌదురు ॥ఆహా॥

లక్ష్మ—అగ్రీణా ! మనము కరమపావనమైన గంగాతరంగిణిని సమీపించినాము. ఆహా ! ఈగంగాజలంబెట్లు వృశాళించుచున్నదో.

తే. గీ. ఎందున్నానమాడిన యంత నెల్లమునులు
నురలును మనుజుకొటియు న శోభగాంతు
రట్టివిమలసలిలవారి న యైనగంగ
గాంచఁగంటిమి కన్నుల న కలుపుదీఱు.

[గుహుడును—సేవకుడును వ్రేవేళము.]

సేవ—(గుహునిజూచి) ఇజేంటి. వేసాలేనుకొని వచ్చిన వీరవరు?
నూస్తేనాకు మాటలుమేస్తావుంది.

గుహు—అజేంటా, కొట్టారాయేంటి. యెట్టిమొగనూ బయంబ
ద్రావు. వీరు సాలాగొప్పరులాగున్నారోయ్. దగ్గిర కెళ్ళివంగతి
చండర్యాలు కూంతకనుకొందాం రారా. (రామాదులను
జూచి) బాబులారా! మీరొరు. ఈ యేసాలేమిటి? ఏమిదా
ట్రారాయేంటి. బాబూ. ఈయాడమ్మారోరు.

నుమం—నిషాదా! నీవేను గుహుడుకాదా? వీరిని నీవెవ్వరునుజూ
చియుండలేదా?

గుహు—బాబూ! మీది ఆయోదైకాదంటయ్యా? నువ్వు నుమంత్ర
య్యవేనా? ఈరెవరో ఏం గెప్తిలేదు.

నుమం—దశరథమహారాజుగారిని వినియుంటివా?

గుహు—చరిచరి. ఆయన్నెరక్కుండా వుండాలి. ఆయన నన్ను
నూస్తే వంశపానాలువిడుస్తాడు. ఈనావనునడుపుకొన్నందుకు
వన్ను కట్టడం లేదంటయ్యా?

నుమం—సరిసరి (సీతారామలక్ష్మణులను వేరువేరుగజూపుచు).

తే. గీ. ఇతఁడు రాముండు దశరథు ॥ కృష్ణపుత్రుఁ

డితఁడులక్ష్మణుండు లక్ష్మణుం ॥ డీమరాము

భార్య జానకి జనకభూ ॥ పాలపుత్రి

తెలియవచ్చెన యిఁకఁడేట ॥ తెల్లముగను.

గుహు—సాలారోజలయింది గాని బాబూ! ఈపిల్లల పెళ్ళిళ్ళకు గు
హువ్రేవేళానికి నేను సారథువ్వు. తేనె తెచ్చి మహారాజుగారికి
కాన్కట్టాను.

నును—ఇంకఁ జెప్పవలసినదేమున్నది. అందఱను నీవెఱంగియే
యంటివి.

గుహు—(రామునిజూచి) బాబూ ! నీవు మా పెద్దవ్వ. నీసాదానికి
దండాలు.

(మొక్కుచున్నాడు.)

శ్రీరా.—గుహుడా ! నీభక్తి సంతసించితిని.

గుహు—దొరలు రావడంసేర మాకునుతో వంకలిగింది, రామయ్య
బాబూ ! అచ్చమయ్య తండ్రి! అమ్మా సీతమ్మతల్లి! ఎండలో
వున్నారు. ఈ చెట్టునీడకురండి.

(అందఱు వృక్షమునీడనుఁ జేరుదురు.)

గుహు—(సేవకునిజూచి) ఓరేయి. నావ తెరనావ పీక్కినిరారా. చ
ట్టికింజేస్తే రామయ్య బాబు కూర్చుంటాడు.

సేవ—(నిష్క్రమించి వెంటనే గుడ్డతెచ్చి చెట్టుకింద పడుచును.)

గుహు—బాబుల్లాలా! ఇందామీద కూర్చోండి.

(అందఱును కూర్చుందురు.)

గుహు—(రామునిజూచి) నాయనా ! రామయ్యతండ్రి! ఇల్లా ఎం
దాకా పెయాణం పెట్టుకొన్నారు. ఇల్లాటి మునులయేసాలు
యేసినారెందుకు. సీతమ్మ తల్లినికూడా యెంటబెట్టుకొని వ
చ్చారెందుకు, ఆడోర్ని తీస్తాని యిలా మీలాటోరు వత్తా
రంటయ్యా. కూడా నాకర్లు చాకర్లుయేరి. ఓరూలేకుండా వ
చ్చారు (నుమంతునిజూచి) నుమంతయ్యా! తెల్చినోడవు
నువ్వుసెప్ప లేదంటయ్య.

శ్రీరా—నిషాదా !

తే. గీ. తండ్రిసత్యంబు బాలింప ॥ తపసివేష
మూని; తమ్ముండు వెంటరాఁ ॥ బాలత్రితోడ

వనములందున్న బడునాలుక వత్సరములు
సంచరింపఁగ భావించి సదయహృదయ.

గుహు—అజేతినాయనా; అరణ్యంలో యిన్నేళ్ళుండడంయేంటి. తం
డిగారిత్రైత్రైయేంటి. పాలించడంయేంటి.

నుమం—శంఖరుడా ! కైకమ్మగారిని నీవువినియుంటివికదా? దశర
థ మహారాజుగారామకు, బూర్వమెప్పుడో రెండువరములిచ్చి
యుండుటచేత పానినివృషిమ్మని కోరగా రాజుగారు సమ్మతిం
చినారు. భరతుని రాజుగా జేయుమనియు, రాముని బడునాలు
వత్సరము అరణ్యమున వసించుటంపునునియు కోరెను. సత్య
పాశిబద్ధుడై దశరథుడందుల కంగీకరించెను. ఈ కారణముచే
నీరాముడిట్లువచ్చివాడు ఈతని నడచాసి యుండలేకవీరిరువు
రును గూడావచ్చిరి.

గుహు—గొప్పగుణాలువున్న దశరథమహారాజే యిలాటి వరాలు ఇ
చ్చివాడంటయ్యో. మంచిపని సేశాడు. కొడుకునడవులకంపుకుం
టాడా ! అడోరిమాట అంత తియ్యగా వుంటుందికామోను.
(రామునిజూచి) రామయ్యతండ్రి ! నువ్వేంటి. అడవుల్లోవుండ
డానికెల్లడంయేంటి. నాలుసాలు. పురానిక మర్లండి. మీశేం
బయింలేదు. నేను మానిపాదపోళ్ళబలంకో మీతో వత్తాను.
కైకమ్మ భరతయ్యకు ఎల్లావట్టంకట్టుందో నూస్తాను. అతడు
రాజ్యమెల్లాయేల్లాడో తమానా కనుకొంటాను. పెద్దోడవు
నీవుండగా భరతుడు రాజ్యమేల్తాడా. ఈమాట వోరన్న
యిన్నారంటే యెగతాళి సేయరంటయ్యో ! (ఇంచుకయూర
కుండి) అలోసిస్తావెందుకు బాబూ? ఆయ్యాద్యకెల్లాంపడండి
నాబలం సిద్ధంచేస్తానివస్తాను.

శ్రీరా—గుహా! నీకు నాయందున్న వర్ణనాతీతమయిన జేమకు నం
తసిందితిని, జనకుని సత్యశాసనము బాలించుటయే నాకుఁ
బరమధర్మము. నుమంతుఁ డిచ్చటనుండి పురంబునకుఁబయి
పోగలఁడు. ఇప్పుడు మేమీ భాగీరథినిదాటి యావలకుఁబోవ
లెను. కావున నీవు నాయందు దయయుంది నావ సిద్ధ
పటపుము.

గుహు—మాయామ్య! మాతండ్రి మా రామయ్య! నువ్వరణ్యాల్లోకి
యెళ్ళుతుంటే నేను నూసి తాళగలనా! పోనీ తండ్రి! నువ్వు
పురానికెల్లాద్దు మాకల్లిగావ్యానికి నీకు వట్టంకట్టాను. మ
మ్మన్నీ రచ్చిస్తూ మాకుదొరవైయుండు నీసెవ్వసేతల్లో మే
ము వుంటాము. నువ్వయెల్లాసెప్పే లల్లా మేము నడ్చుకొం
టాము. నీకేం యిక్కడ తక్కువుండదు. నీకోసం వత్సేకంగా
పెద్దగుడిసే ఓటి యేయిస్తాను. నీయిట్టంవచ్చివట్టుండవచ్చును.

శ్రీరా—నిషాదవల్లభా! నీకృపకు నేనంతయు నంతోషించితిని. రా
జ్యముతోఁగాని తత్సంబంధమైన సౌఖ్యముతోఁగాని నాకేమి
యుఁజనిలేదు. తండ్రిగారి సత్యవాక్యము బాలించుటయే నా
కృధానకార్యము. ఇంక నీవు మఱియొందువదియింక నావ
సిద్ధముజేయుము.

గుహు—పెభువులల్లాసెప్పే ఏమంటాను నావ సిద్ధముచేస్తాను.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరా—(నుమంతునింజూచి) నుమంతా! మేమన్న నీకుఁగడుప్రేమ.
మమ్ముల రథముపై నెక్కించుకొని మిగుల దూరమువచ్చితిని.
ఇంక మేమిచ్చటనుండి గొగనుదాటి యావలకుఁబడుదు. కా
వున నీవీప్రదేశమునుండి రథము నురలించుకొని పురంబున
కరుగుము.

ఉ. మామొడగల్గుపేమ; నను శ మాసముగానక యింతయైన నీ
 వీయెడ దేరుదోలుకొని శ యింతటిదూరమువచ్చినావు ధూ
 నాయకుడగుగా నిటు, మ శ నంబున నివ్వడు నాకు నిన్నెడం
 బాయగఁ బుట్టడింకమిము శ బాయకతప్ప దిఁ శేమిచెప్పదుగ.
 నుమం—తండ్రి! రామచంద్రా! నిన్నుడవుల కప్పగించిపోవుటకు నా
 కుఁ గాల్పిట్లాడును?

తే. గీ. ఎత్తి పెంచితీ నిన్ను నే శ నెంతయైన
 వలువయెంతయు బురదయా శ భారీ జంకఁ
 బెట్టుకొని చరియించితీ శ శ్రీమహోద
 నకటా! నిన్ను వీడి యె శ ల్లరుగఁగలను.

తండ్రి! రామచంద్రా! వచ్చునప్పుడు మిమ్మందఱను రథము
 పైబెట్టుకొనివచ్చి యివ్వడు శూన్యరథమునోఁబోయి పురంబెట్లు వ్ర
 వేళింతును. రామా! నిన్నెడఁబాయఁజాలను, నాయెందు గృహంత
 రంగుడవై నన్నుగూడ నీవెంటనుండుటకు నాజ్ఞయిమ్ము.

శ్రీరా—నుమంతా! నీవు విచారించవలను. జనకుని యాజ్ఞననుసరిం
 చి వనములందు జదువార్లువత్సరములునుగడిపివచ్చెదను. నిన్ను
 విడనాడుటకు మాకును చిత్తమునెక్కువకున్నది. కాని విధి
 యాజ్ఞ యనులంఘనీయముకదా? ఇత నీవు చింతివీడి పురము
 జేరి మూకై బెంగఁగొనియుండు తండ్రిగారికి ధైర్యముఁ
 జెప్పుము.

నుమం—చంద్రుడులేని రాత్రి చందమున—సంతతిలేనికుటుంబము
 రీతి—దీపములేని మందిరము తెలుగున నుండు సాశీతనగరం
 బెట్లు వ్రవేళింతును!

శ్రీరా—నుమంతా! చింతించక ధైర్యముగనుము.

కృష్ణానంద

తే. గీ. గంగదాటితిమంచుగై శ కమ్మతోడ
నమ్మగా వచియింపుమీ శ నమ్మిసిపు
మాకునై చింత నొందెడు శ క్షౌకకళత్తు
ధైర్యవంతునిఁజేయుమీ శ దయదలిర్ప.

నూమువ్వరత్నలులకును నమస్కారములని చెప్పము.

లక్ష్మ—నుమంతా! శైకమ్మగారు మాయునికింగూర్చి నమ్ముదురో
లేదో. గంగనదినిదాటి యావల కేగితిమని యామె నమ్మున
ట్లు చెప్పము. మాతల్లియగునుమితాదేవితో,

తే. గీ. నీదుయాజ్ఞను మార్చిపై శ నమ్మిదాల్చి
జానకీనాయకుని పాద శ సరసిజముల
భక్తితోడ సేవింపుచు శ వరలుచుండు
లక్ష్మణుడటంచుఁజెప్పు మా శ వ్లాదమెసఁగ.

సీత—నుమంతా! మువ్వరత్నలకును, మామగారికిని నమస్కారము
లని తెలుపుము. చెల్లెండ్రుకు దీవెనల నెఱింగింపుము.

గుహు—(వ్రోవేళింది) రామయ్యతండ్రి! రావసిద్ధము జేసినాను.

శ్రీ—ఇదిగో! వచ్చుచున్నాము. (నుమంతునిజూచి)

ఉ. కాననమున వసింపఁగను శ గామినితోడను నేగిరంచునున్
మానసమందొ జింతిలక శ మాటికిమాటికి నింక ధైర్యముం
బూనుమటంచు జెప్పు వరి శ పూర్ణకృపారసమూనుచున్ నుచుం
తా! నిను నమ్మియుండెదను శ దండినిగూర్చి మనంబునందునన్.
ఇంక నీవేగుము, మేము పోయివచ్చెదము.

నుమం—(కన్నీరుగార్చుచు) రామా! మిమ్మడఁబాయవలసేవచ్చినందు
లకు నాకెంతయు దుఃఖము పొంగిపొరలివచ్చుచున్నది. అయి
నను దప్పదయ్యెను. వత్సా! రామచంద్రా!

తే. గీ. వివేచనము గావించి నేడక్క మీరు
 మరల బురిగెదెచెడి నేరికి నేను
 బ్రతికియుందు ను లేదో యె నే వ్యరికి నెఱుక
 కరుణబూనుచు నుకసారి నే కాగిలిమ్ము.
 (రాముని కాగిలించుకొనుచు)

శ్రీరా—సుమంతా! చింతింపకుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

సుమం—అదిగో! వారందఱును వావ నెక్కుచున్నారు. ఇక నేనును
 సరిగడ.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకమా.

అనుభవ గృహవైద్యము.

ఇది గ్రంథినుజ్జ్వరాయగుప్తగారిచే స్వానుభవమువల్ల
 కనిపెట్టబడి చేకమంతయు ప్రఖ్యాతజెందియున్నది. ఇందురస
 ములు, ధన్యములు, మరబతులు, లేహ్యములు, జ్వరమూర్తి
 లు, కస్తూరిమూర్తిలు, మొదలగు ననేకరకములు చేసికొ
 నవచ్చును. యీపుస్తకము ప్రతియింట నున్నచో మనము ఆ
 నేకవ్యాధులనుండి తప్పించుకొనవచ్చును, వెల మీయందరి
 కొరకు తగ్గింపుధర వక రూపాయమూర్తిమే.

వలయువారు:—

జనరల్ బుక్కుడిపో.

బెజవాడ కృష్ణాజిల్లా.

శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

చతుర్థాంకము.

[కౌసల్యమందిరములో దశభుజు, కౌసల్య ప్రవేశము.]

దశ—హా! రామా! రవికులరన్నదీపా! సాశేతపురరాజ్యపీఠంబున
నిన్నుఁగూర్చుండఁబెట్టి నేను భగవద్వింతసంబునఁ గాలమువెల్ల
బుచ్చుడలంచఁగా నిట్లయినదికదా! అయ్యో! కైక నాకొంప
యెంతటిసెనురా! పట్టభంగునఁ జేయుదుననిపలికనయినోటితో
కైకవరముల కారణమున భర్తృవాక్పాశబద్ధుడనై నిన్నరణ్య
ములకేగుమని చెప్పితినికదా? ఇట్లరణ్యములకరుగుమని చెప్పి
నందులకు నీవు నాపైన నేమనియలిగితివోగదా. నీవు నాపైన
నలుగుదువని నేనుతలంపను. నీవలన నావంతయేని దోషము
లేదు. నిధర్మవర్తనము, నీనర్థగములు, నీవినయబుద్ధియెవ్వరికిని
రాదు. నీయెడల వింతకాతస్యమువహించిన కైకను నుక్కమా
టయైన నొప్పువాడియెఱుంగవు. నీకు నేను విచారించుచుంటిని
గాని నీపితృభక్తి లోకంబున కాదర్శకముగాఁజేసితివి. వత్సా
రాఘవా! సీతయు లక్ష్మణుండును నీవెంట వచ్చుటంజేసి యెం
తయు ధన్యులు.

కౌస—నాథా! జరిగినదానికై మీరిట్లు విచారించినందువలన లాభ
మేమియున్నది. మనస్సును మఱింత ఊధపెట్టుటకేకదా?

దశ—మీరానా పాశబద్ధుడనై శైకను వినాహమాడుట రాముని ఘో
 రారణ్యవాసిగాఁజేయుటకేకాణోలు! కాకున్ననింతకతినకర్మము
 నకు నేనుడిగట్టుదునా? నారామచంద్రునిఁ బాముదునా! ఆ
 శైక యింక నేవోవరంబులుగోరునని తలంచితిగాని యిట్లు నా
 పుట్టిముంచుచుని యెఱుంగనైతిని. హా! రామా! కుమారా! నీవి
 షయమై వట్టాభిషేకమునకెన్ని యోవస్తువులఁగూర్చితినిగదరా!
 నీవట్టాభిషేక మొక నాటకమయ్యెనుగదా! రాఘవేంద్రా!

తే. గీ. ఎచటనున్నావు సీతయు శ నట్టులుండె
 ననుచాఁ డేమి నేయుచునుండె శ నకట నిన్ను
 బాసి, ఘోరదుఃఖాబ్ధిఁ శ బడితినయ్య
 రఘుకులాంధోధిచంద్ర శీ శీ రామచంద్రా.

కానీ—నాథా! ఏల యిట్లు శోకించెదరు? ఒకవేళ యివ్వడు రాముని
 రమ్మెన్నచు సత్యశాసనబద్ధుడైన యాతఁడురాదుకదా?

దశ—దేవీ !

సీ. ఇంతకు శీరామఁ శ డెంతదూరముబోయి
 యుండునో యెచ్చోట శ నుండఁగలదో
 మనమంతియైన ను శ మంత్రుడేదారిని
 రథముగొని చననా శ రమణిసీత
 యేరీతినుండెనో శ యీరీతిగావించె
 మనతండియంచు ల శ మ్మణుఁడునన్ను
 నేధంగిదూరునో శ యేక్రియనుండునో
 బాధలనేవిధిఁ శ జనుచునున్న

తే. గీ. వారా; యెట్లుచింతనుమింగి శ వారా; యెట్టి
 చిట్టచాటునకును వారు శ చేరివారా

కటకటా వారికెట్టి సంతకటముదెచ్చి
పెట్టితిని నెంతయు ననిశ వేకినగుచు.

కౌస—నాథా! ఊరడిలుచు.

[తెరలో]

అమ్మా! కౌసల్యామహాదేవి! నేను నుమంతుడను. లోనికి
రావచ్చునా?

కౌస—నిరాటంకముగ.

నుమంతుడు—(ప్రవేశించి) దశరథునిజూచి మహారాజా!

దశ—ఏమి! నుమంతుడా! నుమంతా! వచ్చితివా?

తే. గీ. వంశతిలకమా శ్రీరామ శ్రీధన్వంతరీ

విడచివచ్చితివయ్య వేరే వేగదెలుపు

సీతయెట్లుండె సామితి శ్రీమమెట్లు

బాధుమీ చింత వారల వార్తదెలిపి.

మారామయ్యలందీ యేమిసేయుచున్నాడు? అరిచు నాకు జెప్పిన

మాటలేమి? లక్ష్యములు వాపై నాగ్రహించుచుండెనా?

నుమం—మహారాజా! నీవు వారికై విచారించవలదు. వారందఱును

సేమముగనే యుండిరి, నేను వారిని గంగానది దాటించివచ్చి

తిని. శ్రీరాముడు మిమ్ములను దనకై దుఃఖింపవలదని చెప్పి

నాడు.

దశ—అయ్యో! మారామధన్వుని గంగానదిని దాటించితివా?

అతనికి నేను దుఃఖింపకుండుట యెట్లు?

కౌస—నుమంతా! మారామచంద్రుడు నన్ను దుఃఖము దిగమిం

గుమని యారణ్యజీవనవృత్తి చెప్పినాడు.

నుమం—మహారాజా! నేను గృహమునకరిగి మరల వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించును.)

దశ—హా ! తన్నీ ! రాముని ఘోరారణ్యవంచారిగాఁ జేసితినిగదా?
ఇంక నేనెట్లు జీవించగలను. ఏనాఁడు రాముని బాసితినిో యా
వాడే నేను మరణించినవారిలోఁ జేరితిని.

కౌస—పాదము శమించుఁగాక. ఇంతగా నేను విలపించుచున్న నేమని
చెప్పుదును.

దశ—ఆరాముని జూడకున్న వాప్రాణములు నిలువవు. ఆతనింజూచు
ట తటస్థించదు; శ్రీరామునియోగమున నేను మేనుదోహఁగుట
నిశ్చయము. ఇంకు జరమరహస్యముకలదు. మాన్న నేనొకసారి
సరయూతీరప్రాంతవనికి నేటఁకుబోయి సంఖ్యాసమయమున
నొక వృక్షముక్రింద విశ్రమించియుండఁగా, నదియొడ్డున నొక
మునిబాలుఁడు భండముచే నీరుముంచుచుండెను. ఆశబ్దమును
విని నేను మదగజంబనితలంచి యాతనిపై శరముప్రయోగించి
తిని. శరప్రహరమున నామునిబాలుఁడు శేకవేయ నేను విని
ఘోరకార్యముఁ జేసితినిగదాయని విచారింపుచు సమాపించి
యాతనివలన నాతనితల్లిదండ్రుల వృత్తాంతమెఱిగి హరికేబాలు
నిమ్మతి నెఱింగించితిని. వారుఘోరముగ నేడ్చినపు పుత్రవియో
గమునఁ బ్రాణములు వాయుదువని శాపమిచ్చిరి. ఇట్లు
నాకనుభవించక తప్పదు.

కౌస—నాథా ! మీరధైర్యమునడవలదు,

దశ—ఇంకెక్కడి ధైర్యము. వాకిలోకమంతయు రామునితోనున్నది.
రాముఁడు లేనిచో నాకేమియునులేదు. అంతా రాముమయం.
ఎక్కడజూచినను రాముడే. అడుగో రాముఁడు. ఇడుగో
రాముఁడు ఓరామా ! రా. నీతండ్రినగునన్నుఁ గాఁగిల్పించు
కానుము.

కాస—(తనలో) ఈయనమాటలుయొక్క వ్రలావన పొచ్చిపోవుచున్నది. ఇదేమి కర్మము.

దశ—

తే. గీ. రామ! జితకామ ! జగదభి శ రామ! రామ!

రాజవంశాబ్ధిసామ! శ్రీ శ రామ! రామ!

రామ! సద్గుణసాంద్ర! శ్రీ శ రామచంద్ర !

రామ! శ్రీరామ! జయరామ! శ రామ! రామ!

(మూర్ఛిల్లును.)

కాస—ఈయన మాటలాడుచున్న కన్నుమూసి మూర్ఛిల్లినాడే, నాథా! నాథా! ఏమిచలుకవు? అయ్యో! నాకేమియుండోచకున్నది. సత్వరముగ వైద్యుని రావించవలయును.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరవోలును.)

రంగము:—[మందిరములో వ్రవేశము. —కైక, భరతుడు.]

[భరతుడు వ్రవేశించి పాదాడి పాట.]

బేహగ్ రాగం - ఏకతాళం.

చ. ఓపాపీ ! యెంత ఘోరమొసరిందితివే! ఓపాపీ॥

అ. చ. యాపురిన్ జనులు! భోరున్ యేడ్వరాముని! సీతలక్ష్మణున్ కాపుర మొసరింపగ జంపితివా కారడవులకున్ కాణాచీ; పాపీ! యావనిగ్ గోరిబలాత్కారముగ జనకునిగ్ స్వర్గమంపితివా. ఓచలుగాక సీపుత్రుడనై నేనేలనుధరఁబుట్టితి నీ!

భర—హ ! పాపీ ! ఎంత దుష్కార్యమాచరించితివి. నిమూలమున సూర్యవంశమునకెల్ల దురశ్యము సంభవించెనే.

తే. గీ. రమ్యగుణధాము రాము ను శ గౌటువులకుఁ బంపి సూర్యవంశంబును శ బాడుసేయ

భూమియందుఁ బుట్టితివి కాఁ శ బోలునీవు

కేకయావనిందునకు చు శ ప్లేర్తిగొలుకు.

అయ్యో! ఎంత కార్యమాచరించితివి! నిన్నుఁగన్నతల్లికంటె నెక్కువ బ్రేమతోఁ జూచు శ్రీరామునకా యెక్కువ పల్పితివి. అమ్మనా త్మనకు నాయందున్న వాత్సల్యముగూడ దగ్గునట్లు జేసితివి. దీనికంత కును నేనే కారణమని యాతంఁడెంత యాగ్రహించెనోగదా. సోదరవత్సలుఁడగు మాయన్న కరణ్యావాసముగల్పించితివా? చీ! దుష్టమతీ! నీముఖంబుజూచినఁ బాపమునాపాతకములు సంభవించును.

ఉ. రాముని దేవసన్నిభు న శ రణ్యములఁ జరియింతుఁజంపె ను
తామనిభుండు దండీనిటు శ పాణముబాయగఁ జేసినాపుగా
గోముఖపుండరీకగతిఁ శ గోనులివైతివి నాదుతండీకి
భూమిని నిన్ను జంపినను శ బొందను బాపము వేయునేటికి.

నీవిట్టికరమఘండాలవని తెలియక మాతండ్రినిన్ను చేపట్టి మోసబోయెనుగదా? నిరంతరమును ధర్మముదక్షక పాలించు నాతండ్రి మృతికి నీవేకదా కారణము. రామచంద్రుఁడెంతగాచింతించెనో. పాణములు బోవుపట్ల నాప్రియజనకుండు రామునకై యెంతవిలపించెనో ఎండకన్నును వానకన్నును నెఱుంగక శుద్ధాంతసాధంబులయందు వసింపుచు సౌఖ్యమందు సీతామహాదేవి శిట్టి యిక్కట్లుగల్పించితివి. అన్నగారివదంబుల సేవింపుచు వెంటనేగు భాగ్యము లక్ష్మణునకు లభించెను. సీతారామలక్ష్మణులు లేని యీసాకేతనగరంబు నెత్తినిగట్టుకొనఁ దలంచితివా! ఎన్నడైనను నాకీరాజ్యము కావలెననిగాని, లేక యిట్టి వరంబులఁ గోరుమనిగాని నేను నీకుఁ జెప్పియుంటినా? ఇట్టివరములు గోరుమని నీకెవ్వ రువదేశించిరి?

(తండ్రినుద్దేశించి భరతుడు పాడడిపాట.)

జయంతశ్రీరాగం - టప్పా.

ప॥ హాజనకా సకలనదుణతిలకా॥ జనకా॥

అ॥ ప॥ యాజగతిగ మముబాసి దివికేగితివా॥ జనకా॥

రాజ్యము భరతునకు వట్టాభిషేక మొనరించి
పూజ్యని శ్రీరాముని నుడవులబరియింపగ జేసిన
యాజగురాలను యేలజీవముతో నీడితివి నాలుక చీలికలుజేసి
నక్కలపాల్ జేయవైతివి॥ జనకా॥

దశరథభూపాలా ! నాపైన నీవేమియునుమానమందితివాకదా
తండ్రి ! దుర్మార్గురాలగు నాతల్లివలన నీవెట్లునందింపఁబడితివి, అక్క-
టా! రామవియోగమున బ్రాణములబాసి మమ్ముడఱచిదిచి బోయితి-
వా! ఇట్టివరము గోరిన నాతల్లిని నీవేలయూరకొంటివి? ఖడ్గమున జంపి-
యున్నచో బాగుండునుగదా? అవును. సవ్యవాక్రితుడవగు నీవిట్టి
కార్యమేల చేయుదువు.

శ్రీక—కుమారా! శాంతిపహించి నావలుకులాలింపుము. గతించిన
దానికై నీవువిచారింపకుము, కడుపునకన్న తీసి మఱియొకటిలేద
ని లోకులు చెప్పుదురు. అందుచే. సవతికొడుకగు శ్రీరాముఁ
డు రాజయ్యెనేని నీవతనిని సేవింపవలసివచ్చుననియు, నీవురాజు
వై యుండగాఁ జూడవలయుననియు నిట్లుగోరితిని. నలువురిలో న
స్థులరిటెట్లక రాజ్యమేలుకొనుము; నీవేమీ రాజ్యమేలుదువ
ను నానచే నిట్టివరములడిగి లోకనిందకుఁ గూడ బాలయితిని.

(భరతుడు పాడడిపాట.)

సింధుకమాచిరాగం - చాపుతాళం.

ప॥ ఈవట్టము నానెత్తినిటెట్టుటకా యిట్టిచెట్టులుట్టిందితివి॥

అ॥ ప॥ ఓపావీ ! యీసరికిగా ! విడియమునకా ! సుడియకనకా

యీపురి వ్రభుత్వగరిమనుగొనుమని యేనాలుకతోబల్కితివే
ఈవట్టము॥

సావీ—ఈవరమపావసయూతికా సాధుజనానువర్తి సర్వప్రపంచమేలద
గు శ్రీరామమూర్తి....

ఆవనిత్రాచారితుని పాదసేవ నాజీవన

మీభాగ్యము, యీరాజ్యము, నీతలకాగట్టియేలవే!

భర—ఛీ! పావీ! ఇంకను సిగ్గులేక రాజ్యమేలుమని నాకు బోధించు
చుంటివా ! ఎంతసాహసము, మాయగ్రిహదగు రామభద్రు
డులేని యీరాజ్యము నేను బాలింతునా ! నేనును రామచం
ద్రుడెచ్చటనుండునో కనుగొని యారనిచరణముల సేవింపుచు
నెచ్చటనేయుండెదను.

(తెరలో)

కుమారా! భరతా! నీవేల సందియమండెదవు. మీతల్లిగారు
చెప్పినవ్రాకారము రాజ్యముపాలింపుము. నీవేలుదువనియేకదా ఆమె
యింత ఘనకార్యము చేసినది.

భర—(తైకనుజూచి) కాసల్యామహాదేవి యెట్లు వలుకుచున్నదో
కంటివా ! ఆమెవలుకులు నాహృదయమున శరములకంటె
నెక్కువతీవ్రముగఁ దగులుచున్నవి. ఓసీ! పావీష్టికైకా! నీవునా
పాలిటి మృత్యుదేవతవుగానితల్లివిగావు. నీవుజంతుహింసనాచ
రించు కటికవాని గర్భమునఁ బుట్టవలసిన దానవుగాని రాజకు
లమునఁ బుట్టవలసిన దానవు కావు. నిన్నీఖరానీకి బలియిచ్చిన
చో నిట్టిదుష్కార్యమూచరించినకాంత చచ్చెనని లోకయునం
తసించును. ఈవేటున నీతలఖండించెదఁగాచుకొమ్ము. (బిలు
నుండి ఖడ్గము దీయచున్నాఁడు.)

శత్రు—(తొండరగాఁ బ్రవేశించి భరతుని చేయిపట్టుకొని)
(శత్రుఘ్నుఁడు వ్రవేశించి పాదెడిపాట.)

శ్రీదారరాగం-ఏక తాళము.

ప॥ తాళునూ తాళునూ ! నీమనమున ! శాంతమూని యీత
రినీ ! తాళునూ !

అ॥ ప॥ లలితచరితభరతుఁడు యీలలన తల్లిగాదుతలపకిటుల జంప
నందితీపు మహాలక్ష్మనుగూ॥ తాళునూ !

తే. గీ. తాళుతాళుము సాదరా శ్రీ తల్లిజంపి
పాపమేటికి గట్టుకో శ్రీ భావమందు
తలచినాడవివిధమున శ్రీ లలితచరిత
నాతియ్యామెను బోవుమీ శ్రీ నవ్యకరుణ.

సాదరా ! ఎంతసాహసము సేయనందితివి ! ఒకవేళ యీమె
యందు దోషముండిన నుండుగాక ! తల్లిని జంపుదువా ! ఇట్టికార్య
మాచరించినపిదకు దలయెత్తి మెలగనక్కఱలేదా ! చాలు, శాంత
ముదాల్చుము.

భర—తమ్ముడా!

తే. గీ. అన్నగారికి దోహంబు శ్రీ నాచరించె
తండ్రిపాలిటి మృత్యువై శ్రీ తనరెసెమె
నీమెజంపిన బాపంబు శ్రీ నెంతయైన
బొందగాఁబోము మనమింక శ్రీ బుడమియందు.

శత్రు—ఇంకనీకోపంబు జాలింపుము. మనకోపమజలలపైనయాచూ
పించుట! ఇట్టిదుష్కార్య మాచరించినచో రాముఁడు మనము
గము జూచునా? లోకము దీనింగాంచి మనపై నిందవేయదా?

[తెరలో]

ఉ. కాపలెనంచుఁ గోరుకొనె శ్రీ శైవ ధరాతలమెల్ల నీకు నం
భానితలల మోదమున శ్రీ జట్టముగట్టగ నింక నేల నీ

భావమునందు సందియము १ పాలనసేయు మరాజకంబునై
భూవలయంబు బాగుగను १ భూరిగుణాకర పుత్రీరత్నమూ.

భర—(కత్తుఘ్నునిఁజూచి) తమ్ముడా! చూచితివా? కాసల్యామహా
దేవిగారి వాక్యములు. ఇవివఱిబాణమువలె హృదయమును
భేదించుచున్నవి. ఏమిసేయుచును. (వ్రక్కండిరిగిచూచి) ఓ
కాసల్యామహాదేవీ! కైకగావించిన దుష్కార్యములనుగూర్చినే
నేమైన వెఱిగియుంటినని బ్రహ్మహత్యాపాతకము జేసినవా
డనగుచును. ఛండాలినియై యిట్టిసాహసకార్యమాచరించినవా
తల్లి వలుకులువిని రాముడు లేని యారాజ్యము నేను బాలిం
తువా? తల్లీ! రామునియందున్న నాభక్తి నీవెఱిగియుండియు
నిట్లు పదించెదవు జనని! నీపాదసాక్షిగఁ బలుకుచుంటిని. నే
నిదే వ్రయాణమై యన్నగారెక్కడనుందురో యెక్కడ కరిగి
యాయన చరణములపైవ్రాలి జ్జిరిమూలుకొని, అయోధ్యకు
దోడి తెచ్చెదను. (కత్తుఘ్నునిఁజూచి) తమ్ముడా! నీవిప్పుడే
గురుడగు వసిష్ఠనికడకరిగి, నేను రామచంద్రుని సన్నిధి కరు
గుదునని చెప్పి వ్రయాణమన్నాపాము సేయుము.

కైక—(తనలో) అన్నా! నేనీకార్య మేలయాచరించితిని. కుమారుని
సంగతి దెలియక యిట్లుచేసితినే? ఈతఁడు నామాట వినలే
దు. (వ్రక్కాకముగా) కుమారా! నావాక్యము లాలింతువా?
వలుపురిలో నన్ను దలయెత్తి మిలఁగనియవా?

భర—ఇంకను సిగ్గులేక వలుకుచుంటివా? దుష్టాత్మురాలా! నీకీ
పాపహితోపదేశమును జేసినవారెవరు?

[తెరలో]

మంధరయని యెఱుంగుము.

భర—అవురా! మంధర యిట్టి దుర్బోధజేసెగా!

(తెరలో) నీవువచ్చెదవని నూతిలోఁ బడఁబోవుచున్నది.

భర—ఇదేవచ్చుచున్నను. పోనీయక పట్టుకొనుడు.

(నిష్క్రమించును.)

[తెరవాల్లును.]

రంగము:—[చిత్తకూటము—పృథ్వీశము, శ్రీరాముడు, సీత.]

శ్రీరా—(సీతంగాంచి)

[సీతనుగూర్చి రాముడుపాడెడిపాట.]

హం! ముఖారిరాగం—ఆదితాళము.

ప॥ యీసతి బడుయిడుమలే । నేగనబాలనహా॥ యీసతి॥

అ॥ ప॥ భానురదివ్యభవనములందు १ హంసతూలికాతల్పములందు

యీసుకుమారిజరియించి తుదకీయద్రవలో బడియడలవలసె

యీసతి॥

హా, సర్వే, శ్వ, రా, కృపన్, గాంచు, మా, మమున్ ।

తె. గీ. ఎండక న్నే మొ వానక १ న్నే మొ యెఱుగ

వెప్పుడక్కట నామెంట १ నేగుదెంది

పడగ రానట్టి కష్టముల్ १ పడుచునుండఁ

జూచియెట్లొర్తు నిన్నును १ సుందరాంగి.

ఓ జనకరాజపుత్రీ! నీవుపడుచున్న కష్టములు చూడలేక నాగుండెలు

తుగిలిపోవుచున్నవి. వేనవేలు దాసీజనములు నిరంతరమును భక్తిమీ

ఱసేవించ శుద్ధాంతసాధంబులందు వసియించు నీకు భీకరశార్దూలమృ

గంబుల కాకరమైన ఘోరారణ్యములందు వసించుగతి బట్టెనుగదా?

అయ్యయ్యో! నామూలము న నెట్టిశ్రమలు బడుచున్నావు. నన్ను

వివాహమాడి నిరంతరమును సౌఖ్యాంబుధిందేలుదువని తలంది నాకు

నిన్ను నెఁగఁగాని నాతోడ నీవుగూడ నరణ్యముల పాలగుదువని సీతం

దీరలంకలేదుగదా ? నావెంట రావలదని యెన్ని సార్లు నొక్కి వక్కాణించినను వినకవచ్చితివి. అయ్యో నీ దేహమెట్లు శుష్కించినదో! నుంచభక్త్యు కరమాన్నములతోడను, దధిభ్యురక్షీరములతోడను నను దినంబును భుజించుచునీవు కందమూలముల దినుచుంటివి.

సీత—నాథా! ఎట్లువలుకుచుంటివి. నేను గవ్వముల బడుచుంటినా? వతిచెంగటలేకుండ నేనవేలు దాసీజనంబులు జరిచర్యను నే యుచుండ సాధంబులయందు వసించుచుండినను బడతికి సాఖ్యము గలుగునా? వతినివిడచియున్న సతిబ్రతుకేల, ఎన్నికవ్వములు పోప్తించినను వతినినూత్రమెన్న డెడఁబాయక చరించు సద్గుణాధ్యయగు యువతి యుభయలోకపూజితయగును. పోజేశ్వరా! నేను శ్రీమదడుచుంటినని తలఁచవలదు. నేనువడుచున్న శ్రీమయంతయు నాకు సాఖ్యముగ నే యున్నది. ఎన్నఁడును మిమ్ముల నెడఁబాయకుండుటయే కాకుం గావలసినది.

శ్రీరా—రమణీ ! నాయందుభక్తిచే నట్లు వలుకుదువుగాని శ్రీమ సుఖమెట్లగును?

సీత—చీకటులుబోయి వెన్నెలవచ్చునట్లు కవ్వనుభములు నమముగా ననుభవించవలయును.

(తెరలో ధ్వని)

సీత—పోజేశ్వరా! ఏదియోధ్వని వినవచ్చుచున్నది. రాక్షసులెవ్వరును కారుగదా?

శ్రీరా—అయిన నేమి ! ఇదిగో ఖడ్గము, ఇదిగో శరము.

సీత—నీయండనుండగా నాకేమిభయము?

శ్రీరా—(ఎదుటజూచి) ఫలార్థమైయరిగిన లక్ష్మణుం డెందులకోతొందరగా పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

[కరవాలధరుడైన లక్ష్మణుడు వ్రేవేళించును]

లక్ష్మణ—(వెనుకకుఁజూచుచు కోపముతో)

మే, ధరణీరాజ్యమునెల్ల కైకొనియు స్వాంశంబందునూహింపకీ
కరణి గాననమున వసింపగను వేరే డ్డఁ బంపి యద్దానికెన్
బరితృప్తి గనలేక రామునినిరక్ష శంజంబుగా నెదిలే
భరతా! రమ్మ భరాసిబూనితి నిదేరే ప్రాణంబులం దీయగఁ,
తే, గీ, సోదరుని వధియించిన శ్రమాడుకాడఁ

టంచు నిందవచ్చినను నేరే నందువాడ

పాపకృత్యము సేయ భాశ్రమమునంచు

నీదుప్రాణములే దీనెద శ్రమిక్కుముగను.

ఓరీ! మహాపాతకవర్తి! భరతా! ఎంతదుష్కార్యము శేయ సాహసిం
చితివిరా? కైకకటి తుచ్చమంత్రమువదేశించి, రాజ్యము స్వీకరించి
శ్రీరాముని నడవిపాలుగావించి యంతట నూరకొనక నీయనఘునిపైకి
గయ్యమున కరుదెంచితివా? గురుద్రోహము గట్టుకొనదలచితి
వా? ఓరా! నీకటి యువదేశ మెవ్వరుచేసిరి? నీవట్టిదుర్మితకుడ
డనై యరుదెంచుచున్న నిన్నిప్పుడే యంతంబొందించి కైకను నవుత్ర
వతిగాఁజేసెదఁగాక!

శ్రీరా—హరహరా! పాపముకమించుగాక, (లక్ష్మణునింజూచి)లక్ష్మ
ణా! ఏమిది! ఇంతకోపమేల? ఎవ్వరిపైన నాగ్రహముజూపు
చుంటివి? కారణములేక భరతుని నేలదూషించెదవు? ఆతఁడు
నీయెదుటలేడే! ఆతఁడేమిసేసెనీ దండెత్తివచ్చుటమితము
దా! నీకేమైన గ్రహముసోకెనా? పిచ్చిపట్టెనా? ఇటురమ్మ.

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా; నాకుగ్రహముసోకలేదు, పిచ్చిపట్టలేదు. భర
తుఁడు నైన్యసమేతుడై నీశేడియొక్క సలువవచ్చుచున్నా
డు. మీరు చూడక యిట్లు పలుకుచున్నారు. భరతుడనగా

నేమోయని తలంచితిని. కొరె దుర్మార్గుడు! ఎంతసాహసముబూనెను.

త. గీ. భక్తి యంగయు నీరీతిఁ కి చారఁదోలి
యన్నయనుమాటఁ గూరత కి మున్నగలిపి
నీకునీలుగలఁగల్పించ కి నిక్కముగను
వచ్చునాతని ఇంపుడు కి భవ్యచరిత.

శ్రీరా—తమ్ముడా! శాంతివహించి యిటగూర్చుండుము. నీవెంత యజ్ఞానాబ్ధిలోఁబడితివి. భరతుని యంతరంగ మెఱుంగక యిట్లు వలికితివి. అతఁడు నాకెన్నఁడుపువ్వువాఁడుగాఁడు. నాయెండు మిగులభక్తిఁబూని చరించువాఁడు. అట్టిభరతుఁడేమి? నాకుఁ గీడు సేయవచ్చు లేమి?

లక్ష్మ—భరతుఁడువచ్చుట యనత్యమందురా యేమి?

శ్రీరా—అతఁడు రావచ్చును. కాని యెట్టినుష్కృతమును జేయుటకురాఁడు.

లక్ష్మ—నమస్తమును దెలిసిన నీవట్లన్న నేనేమందును! భరతుఁడు నిన్ను దర్శించుటకు వచ్చువాఁడేని సైన్యమేల?

శ్రీరా—తమ్ముడా! అతనియహానా యిట్లుండును. మనలనెట్లయిన బ్రతిమాలుకొని దోడ్పొందిపోవలెనను తలంపుతో వచ్చుచుండును. అంతియెగాని వేతొక దురభిప్రాయముబూనిరాఁడు.

[అంత వసిష్ఠమహామునితో భరతుఁడు వ్రేవేళము.]

[భరతుడు రామునికడకు వ్రేవేళించిపాడెడిపాట.]

ఫీల్వారాగం—ఏకతాళము.

చ। రామ । రామ । రామ । సీతారామకీరయ్ । రామ।

అ। చ। తామసంబుత్పజయించివిననే రామనామమంత్రమునకుసాటి యేమిగలదు ధరనరయ్యగ మనసా! రామ।

నీమముతో శ్రీరాముని త్రిజగత్ పూజ్యనిభజించితిరంచినవే
యాయాయలోకభ్రాంతిపహింపక! రామ!

వసి—(తనలో) ఈభరతుఁ డింతమారము శ్రమవడివచ్చెనుగాని, విభ
లమనోరథుఁడై మరల సాక్షేతమునకు మరలిపోవలసినవాడే
యని తోచుచున్నది. నిరంతర సత్యవ్రతాచారపరీణుఁడును,
జనకాజ్ఞాపరిపాలకుఁడును, సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుఁడును నగు
శ్రీరామచంద్రుఁడు తాను బూనిన వ్రతినకు భంగముగా
వర్తించునా! అట్లెన్నటికి వర్తింపడు.

భర—(వసిష్ఠునిజూచి) మునిందా! ఆగుహుండు చెప్పిన వ్రతేక
మిదియేకదా?

వసి—అవును. అదిగో! ఎదుటజూడుము. ఆవృక్షచ్ఛాయను సీతారా
మలక్ష్మణు లాసీనులైయున్నారు. మనము వారిని సమీపిం
తురము.

భర—ఆహా! కాలమహిమ.

సీ. వరసౌధములయందు శ్ర వసియించువులుగ్గుండు

వసియించుచున్నాఁడు శ్ర వనములందు

హంసతూలికశయ్య శ్ర సలరారు కడుభోగి

తనరుచుండెను నేఁడు శ్ర దర్శకయ్య

మేలైనహారాభి శ్ర మేనదాలైడివాడు

తాల్పుచున్నాఁడు రు శ్ర చాక్షమాలుఁ

బట్టుబట్టలనెత్తు శ్ర గట్టుచుండెడిభోగి

కట్టుచుండెను వార శ్ర బట్టలెలది

తే. గీ. భక్తిమీఱఁగ నెవ్వడు శ్ర వరిజనంబు

గొలువఁగిమై తనరారు శ్ర లలితచరితుఁ

డక్కటా భాగ్యములవీడి ३ యడవులందుఁ

దనరుచున్నాఁడు నేడిదే ३ ధారవారే.

అక్కటా! సీతాచునుదేవి యెట్టి యిక్కట్లుపడుచున్నది. అలక్ష్మణుఁ
డెట్లున్నవాఁడో. ఇంతసేనాలోచింపనేల. రామచంద్రుని సన్నిధాన
మునకరిగి సమస్తమును విన్నవించి యయోధ్యకుఁడోడ్కొనిపోయెడ.
(వసిష్ఠునిజూచి) మునిందా! తండ్రిగారిమరణ మీరామున కెట్లు విని
పింతును.

వసి—ఇంక రాముని జాతమురమ్మా.

(యిరువురును శ్రీరాముని సమీపింతురు.)

అక్క—(రామునితో) అన్నయ్యా! వసిష్ఠసమేతుడై భరతుఁడువచ్చు
చున్నాఁడు.

శ్రీరా.—(లేచి) మునివర్యా! వసిష్ఠా! రాముఁడేదేమొక్కచున్నాఁడు.

అక్క— १
సీత— २ (మొక్కచురు)

శ్రీరా.—(భరతునిజూచి) తమ్ముడా! భరతా!

తే, గీ. అడవులకు నేను వీరితో ३ నరుగుదెంచు

నప్పుడీపు పురమున లే ३ వంచు మదిని

నెంతయోగుండినాడను १ చింతచేతఁ

జూడనైతిని నిన్నంచు ३ శుద్ధచరిత.

భర—పాదరా! ఆపావపుత్రక గర్భమునఁబుట్టి నేనుగూడ నిందకుఁ
బాలయితిని.

శ్రీరా.—తమ్ముడా! ఇందు కైకమ్మగారుగాని నీపుగాని చేసినదేమున్న
ది, తండ్రిగారి సత్యకాసనము నేను భరమున ధరించితిని.

భర—దురాత్మురాలగు నాతల్లి యట్టివరములు గోరఁగనే తండ్రిగారు
ముందు వెనుక లారియిక యిచ్చిరి. వానినినిపుపాలింపఁడలంది

వచ్చితివి. దీనివలన నెంతయువృథా వాటిల్లునో మీరు తలంక
రైతిరి.

భర—(కన్నీరుగార్చును)

శ్రీరా—అయ్యో! ఇట్లు కన్నీరు గార్చెదవేల?

భర—అన్నయ్యా! చెప్పటకు నోరాడకున్నది.

శ్రీరా—(వసిష్ఠునిజూచి) మునీంద్రా! ఈతఁడు,

తే. గీ. కన్నులను నశ్రుచిందువుకాక కార్చుచుండె

కారణంబేమిగాని నీ ల్కంఠలేడు

దయవహించి నీవైనను నీ దవ్యకిప్పుడు

తండికుకలంబు జెప్పుమా నీ తావసేంద్రీ.

పసి—వత్సా! రావునా!

ఉ. నీవిటులేగుదేరగను నీ నీజనకుండు నమస్తే సౌఖ్యముల్

బోవిడనాడి మానికుల నీ పుంగవుడిచ్చిన కావకారణం

తే విధియాట నీకొఱకు నీ నెంతయుఁ జింతిలి రామ రామ న

ద్యావచరిత్ర పుత్రీయని నీ తద్దయుఁగుందుచు వీడె తేవముల్.

(సీతా, రామ, లక్ష్మణులు మూర్ఛిల్లుదురు.)

[దశరథుని మరణవార్త విని రాముఁడు పాడెడిపాట.]

ఫీలురాగం—అటతాళం.

పా. హామహుఁడా! బాసిపోతివారండి! జగత్సృజితచారిత్రీయీధా

త్రిశోహమ॥

పా. పా. రామారామాయందు నీ పాణింబు వీడితివా!

రాముడే నీపాలిటి! మృత్యుదేవతయైపుట్టినా! ఈమ!

యేమాడ్చి భరియింతును! యీవెతహృదయంబునన్
యీమయిన నెట్లెకన్ , ధృతిబూని | జరియింతు , నయోజ
నకా! నామ!

శ్రీరా—(మూర్ఛ తెలిసి) హా తండ్రి! నిరంతరసత్యవ్రతాచార
పారీణా!

మ. జనకా! నీదగు సత్యకావనము శ్రీ శర్మబంధునందాల్చి యీ
వనిలోనుండగ రాగ మాకొఱకు నీ శ భావంబునం బెంగచే
దనయా! రాఘవ! రామ! యంచు ఘనచింత తాకాంతచిత్తుండవై
నను నీరీతిని వీడిపోయితివె య శ య్యా! యేమి సేతుంభునిన్.

తే. గీ. వనములకు మేమురథముపై శ వచ్చునప్పుడు

రథమువెంటడివచ్చుచు ? రామరామ

అప్పుయంచును జ్ఞాతిమాల శ నావనైతి

నెంతపాపిష్ఠి నోగదా శ యెంచిచూడ.

తండ్రి! యిట్లుగునని కలనైనఁ దలంపనైతిని.

లక్ష్మ—హాతండ్రి! నేను నీపై నాగ్రహించితిని దేవతాధామమున
కరిగితివా?

సీత—హా దశరథస్వపా! మేమడవులకరుదెంచుటయే నీమరణమునకు
కారణము.

వసి—కుమారులారా! గతించినదానికి మీరిట్లుచింతించిన లాభము
లేదు. ముందుకర్తవ్యమూలోచింతుఁడు.

శ్రీరా—అంతటి దయావరుడగు జనకుని మరణమువలనఁ గలిగిన
దుఃఖము నెట్లు మఱుతును.

వసి—వత్సా! రాఘవా! నీకుసమస్తమును దెలియును. ఇంకనీవు చిం
త విడుద్రుము.

భర—అన్నయ్యా! ఈద్రుళిము మనకందఱికిని సమానమే. కైక మూలమున నేనుగూడ మీ కాగ్రహము గలిగించితిని. మనల గన్నతండ్రి దివంబలంకరించె. మూతల్లి యీవరమునుగోరునని నీపాదసాక్షిగ నెటుంగను. నీవు లేని రాష్ట్రము నేనుబాలింతునా! ఆరాజ్యలక్ష్మిని భరించుటకు నేను శక్తుండనగుదునా! కావున నాతల్లి యాచరించిన దోషమునుపైరించి నాయందు గృహవహించి పుంబునకే తెంచి పట్టాభిషిక్తుండవై మమ్మును పోజలను బాలింపుము.

శ్రీరా—తమ్మండ! కైకమ్మగారివలన దోషములేదు. నేను తండ్రిగారి సత్యము గాపాడనేకొందితిని. అది పూర్తియగువఱకును బుర ప్రవేశమునీయుట ధర్మమునకు భంగము. నీవు చింతవిడిచి నాకు మారుగ రాజ్యము బాలింపుచుండుము. వనవాసము పూర్తియైనపిదప నేవచ్చెదను.

భర—అగ్గిజా! నీవెంత చెప్పినను సరే. నీవు లేని పురమును నేను బ్రవేశింపజాల. నీపాదసేవజేయుచు నన్నిచ్చటనుండనిమ్ము.

శ్రీరా—అంత సాహసమువలదు.

భర—అట్లయిన నేనేమిచేయుచును?

శ్రీరా—అది గురులానతిత్తురు.

వసి—(భరతునిజూచి) భరతా! శ్రీరామచంద్రుడు వచించినమాట నిక్కము. నీవీతని పాదుకలఁగైకొని వానికభిషేకముజేసిరాముఁడువచ్చువఱకు నాతనిమారుగ రాజ్యమేలుము. (రామునిఁ జూచి) రామచంద్రా! నీపాదుకల నీతని కనుగ్రహింపుము.

శ్రీరా—ఆసతి ననుసరించెద (పాదుకల భరతునికిచ్చును.)

[పాదుకలు శిరమునధరించి భరతుడు పాడెడిపాట.]

సురటరాగం—ఏకతాళం.

మధన్యుడనైతి నీపాదుకలనుగొనిధన్యుడనైతినిధరణినికా! ధన్యుఁ
అ॥ వ॥ అన్యులుమెచ్చగ | సర్వరాజ్యమీ | పాదుకలకు కట్టాభిషేక

ముజేసి దోసిల్పొగ్గి నేవజేసెద! ధన్యు!

అన్యచింతలిక నాశీలను శ్రీరాముభజించి తరించెదనిక ధన్యు!

భర—ఈపాదుకల కభిషేకమిచ్చటనే యునర్పదగాక!

వసి—ఇచ్చటఁ బీఠములేదే!

భర—వీనిని నాశిరమున ధరింతును. (శిరముపైఁ జెట్టుకొనును)

వసి—(ఉదకముజల్లును)

శ్రీరా—భరతా.

తే. గీ. వ్రజల బిడ్డలభాతి గా నీ పాదుమయ్య

ధర్మమందున నిల్పు చి నీ త్తంబునెపుడు

సత్యమేజయమని మాన నీ సంబునందు

గట్టిగానమ్మి పాలింపు నీ హృతలంబు,

(తెరవొలును.)

[సమాజకులందరు కలసి పాడెడిపాట]

జయంతేశ్రీరాగం—ఏకతాళం.

శ్లో॥ తల్లీ—పార్వతీ యిదేహరతి తల్లీ!

అ॥ వ॥ యల్లమలరగ గైకొని | చల్లనిచూపులగ ని మమ్మేలుము!

తల్లీ॥

ముల్లోకములకు మూలమై విలసిల్లిమహిమలు విరజల్లిభక్తుల

నేలెడి తల్లీ॥

సంపూర్ణము.

శ్రీమహాకవి

కాళిదాసచరిత్రము.

(గ్రంథకర్తలు:—రామనారాయణకవులు.)

భోజరాజ, కాళిదాసకథలన్నియును సంపూర్ణముగఁగల గ్రంథ రాజము. ప్రస్తావములందు పతింపఁదగిన శ్లోక రాజములన్నియు నిందు చక్కగ నిముడ్చబడియున్నవి. శ్లోకములక్రింద టీకాతాత్పర్యములు నయితముగలవు. భోజకాళిదాస సంవాదరూపకముగు శ్లోకములుపూర్వపుప్రతులను విమర్శించి ప్రకటించితిమి. ఇప్పుడు ప్రచురింపఁబడుచున్న ప్రతులన్నిటియందును మేలుప్రతి. గ్రంథకర్తలపేరును, ప్రకటనకర్త పేరునుఁ జూచి కొనగోరుచున్నాము. కాళిదాసుజన్మవృత్తాంతము, కాళిదాసువివాహము, పునస్సంధానము, కాళిప్రసన్నము, బాహ్మణదర్శనము, భోజరాజచరిత్రము, కాళిదాసు భోజరాజసభలోఁజెప్పిన సమస్యాదులు. అశ్వినీదేవతలకథలు “టంటంటం” అనుసమస్య, బ్రహ్మరాక్షసకథ, చేపలరామాయణముకథ మొదలగు ననేకగాథలతో నిండిన సంపూర్ణగ్రంథము ప్రతియింటనుండవలసిన యుత్తమగ్రంథము, చదువనేర్చిన ప్రతియాంధ్రునిచేత నలంకరింపవలసిన సర్వోత్తమగ్రంథము. మహాకవియగు కాళిదాసురచించిన గ్రంథములులభించుట సులభముగాని చాటువులుసమస్యలు లభించుట సులభముకాదు. ఆకవి చంద్రునిమేధాశక్తి, అపూర్వకవితారసభార, కల్పనాచమత్కృతి. దివ్యమాహాత్మ్యము, ఉపమాలంకారప్రియత్వము నిందుప్రత్యక్షమునందును ప్రజ్ఞులైతముగుచుండును. కాళికాదేవితనకును, కాళిదాసునకును భేదములేమి చెప్పటచే నీయవతారపురుషుని మహత్తునఱుంగఁగలము. ఈచరిత్రముకేవలము వినోదముకొఱకు చదువుకొనుటకేకాక, పండితులతోసంభాషించునపుడును, సభలలోవాదించునపుడును, భక్తితో దేవీస్తోత్రముచేయుటకును నుపయోగములగుచున్నవి. ఇందుశ్యామలాదండకము నయితము ముద్రింపఁబడియున్నది. కొలదిప్రతులుకలవు. త్వరపడవలెను.

వెల 1—0—0 మాత్రమే.

కు శ ల వ వ ట్టా భి షే క ము.

(గ్రంథకర్తలు—రామనారాయణ కవులు.)

శ్రీరామపట్టాభిషేకానంతరచరిత్ర, ఉత్తరరామకథ సీతమ్మతల్లి చల్లనిపేరు చెవులబడినంతనే మాతృభావమున నొడలుజల్లుమన నాత్మ నమస్కారమైనఁ జేయలేని హైందవమందుఁజెవ్వఁడు? శ్రీరామునిరా జ్యపరిపాలనమున సర్వప్రాణి సముదాయమానందసాగరమునఁ జేలు చుండ సదాదుఃఖినియైన సాధ్వీలలామ మీమెయొక్క తెయే! జనించిన పిదప కొలదిదినము లేమినుఖించినదోకాని యాలోకమాత జీవితాంత ము దుఃఖములతోడనే గడిపినది. ఈవిషాదచరిత్రము మంగళాంతముగ నీరూపకమున రచింపఁబడినది. ప్రజాభరణమునకై శ్రీరామచంద్రమూ ర్తి పూనినపట్టుదల స్వాధీనపరిత్యాగము, దారాపరిత్యాగము, న్వసు ఖరతిత్యాగము, లక్ష్మణునిసీతను విడువలేకపొందునంతాపము, సీతాదే విరామాజ్ఞవిని పొందినశోకము, కుశలవులప్రతిపత్తి, శ్రీరామాశ్వ మేధము, తండ్రికొడుకులయుద్ధము అత్యంతరమణీయముగ వర్ణింపఁబడి నవి. పద్యగద్యములు ప్రకృతిసుందరములు. కథాసంవిధానమాశ్చర్యక రము! చాకలివాండ్రీప్రాకృతభాష క్రహస్థనము! లోకాపవాదభీతిచే రాముఁడుదుఃఖించుట తమ్ములుశాంతింపజేయుట మిగులచిత్రముగనుం దును. ప్రతిరంగమును పరిపూర్ణభావవికసితములు, ప్రతిఘట్టమును రస బంధురము, ప్రతిపద్యమును మాధురీపూరితము, ప్రతిపదమునులలితము, ఇతివృత్తముమధురము, ఇహపరోత్తరకరామకథానకము ! ఇంటింట నుండఁదగినది. సాధ్వీధర్మప్రతిపాదకము, వేయేల? చేతఁబట్టినపిదప సం పూర్ణముగ చదివినదాకవిడువరు! ఈగ్రంథమున కీగ్రంథమేసాటి! సాటి లేనికవిత్వము! సరసమగుభావము.

నెల 0—12—0

వలయువారు:—

కందుల గోవిందము

జనరల్ బుక్కుడిపో,

బెజవాడ. కృష్ణాజిల్లా.

14988